

B O R Y S   S Z Y C

A movie poster for the film 'Piłsudski'. The central figure is a man with a beard and short brown hair, wearing a dark blue military-style uniform with gold buttons and a collar. He is holding a silver handgun in his right hand. The background is a blurred, historical building with arches under a cloudy sky. The title 'PIŁSUDSKI' is written in large, gold, serif letters across the bottom of the image.

PIŁSUDSKI

TO NIE MIAŁO PRAWA SIĘ STAĆ

W KINACH OD 13 WRZEŚNIA

MATERIAŁY DYDAKTYCZNE DLA NAUCZYCIELI

Fotografie z planu filmowego, fot. Jarosław Sosiński

Szanowni Państwo,

oddajemy w Wasze ręce scenariusze lekcji zainspirowane filmem „Piłsudski” w reżyserii Michała Rosy. Wchodzący na ekrany obraz przypomina wielką postać z kart historii Polski – Marszałka Józefa Piłsudskiego – i dzieje powołanych przez niego Legionów.

Razem z premierą filmową spodziewać się możemy wielu publikacji i książek dotyczących wydarzeń przywołanych na ekranach kin. Warto zatem pochylić się nad analizowanymi zagadnieniami również z młodzieżą szkolną. Wśród podstawowych kierunków realizacji polityki oświatowej państwa na rok szkolny 2019/2020 wymienia się wychowanie do wartości przez kształtowanie postaw obywatelskich i patriotycznych. Cieszymy się, że film „Piłsudski” wpisuje się w ważne dla młodego pokolenia dyskusje o patriotyzmie, szacunku do bohaterów narodowych, szukaniu autorytetów.

Wstęp o charakterze historycznym krótko i przystępnie przybliży biografię Józefa Piłsudskiego i historię powstania Legionów Polskich. Tekst filmoznawczy przypomina filmowe wizerunki Marszałka w kinie polskim XX i XXI wieku. Zamieszczone w dalszej części materiały autorstwa doświadczonych nauczycieli, metodyka edukacji filmowej i terapeuty pedagoga zostały przygotowane z myślą o ósmoklasistach oraz uczniach szkół ponadpodstawowych/ponadgimnazjalnych. Staraliśmy się pokazać wieloaspektowość obrazu poprzez film „Piłsudski”, który może nie tylko służyć jako narzędzie edukacji filmowej, lecz także stanowić punkt wyjścia do realizacji innych zagadnień zawartych w podstawach programowych do nauczania języka polskiego, historii, historii i społeczeństwa oraz działań związanych z pracą wychowawczą. Opracowane przez nas lekcje pozwolą młodzieży pogłębić wiedzę na temat niepodległościowych dążeń Polaków, a także rozwinąć kompetencje społeczne i emocjonalne. Zastosowane przez autorów scenariuszy metody aktywizujące i poszukujące sprzyjają doskonaleniu pracy w grupie i samodzielnym poszukiwaniu informacji przez uczniów. Ponadto również dowodzą, że film polski jako tekst kultury może być źródłem wiedzy o historii i inspiracją do refleksji o współczesności.

Zapraszamy do kin i życzymy owocnej pracy z uczniami. Mamy nadzieję, że zaproponowane przez nas tematy lekcji staną się punktem wyjścia do ciekawych dyskusji i satysfakcjonujących doświadczeń edukacyjnych.

Anna Równy

koordynator merytoryczny NHEF

Film w kinach od **13 września**.

Istnieje możliwość zorganizowania pokazów specjalnych dla grup szkolnych. W sprawie rezerwacji prosimy o kontakt z kinem w Państwa mieście. W przypadku jakichkolwiek problemów z organizacją seansu prosimy o kontakt z dystrybutorem:

Cezary Kruszewski

cezary.kruszewski@next-film.pl

Bartłomiej Bilski

bartek.bilski@next-film.pl

Kamila Ostrowska

kamila.ostrowska@next-film.pl

Piłsudski – polska szabla na szalach dziejów.....	5
Wąs Komendanta. Piłsudski na ekranie.....	14
Materiały dydaktyczne dla nauczyciela.....	23
Słowem wszystko, zawsze i niezmiennie – Polska, Polski, Polsce, Polskę... – marzenia o Polsce w tekstach kultury.....	24
Różne oblicza walki o niepodległość. Działania zbrojne Polaków w walce o wolność na początku XX wieku.....	30
Wpływ Józefa Piłsudskiego na kształt II Rzeczypospolitej.....	40
Piłsudski i inni – kim są autorytety dla współczesnej młodzieży? W nawiązaniu do filmu „Piłsudski” w reż. Michała Rosy.....	51
Debata historyczna jako narzędzie do nauki wystąpień publicznych.....	55

Fotografia z planu filmowego, fot. Jarosław Sosiński

Tomasz Stańczyk
Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku

Piłsudski – polska szabla na szalach dziejów

Józef Piłsudski, rzucając hasło do walki o odzyskanie niepodległości, przełamywał bierność społeczeństwa polskiego. Jego oddziały strzeleckie dały początek Legionom.

Film Michała Rosy „Piłsudski” pokazuje kilkanaście lat życia przyszłego Marszałka – od ucieczki ze szpitala w Petersburgu do listopada 1918 roku. Można ten czas nazwać drogą do niepodległości. A drogowskazem na niej była idea walki zbrojnej. Józef Piłsudski nie był ani pierwszym, ani jedynym, który na przełomie XIX i XX wieku głosił konieczność przygotowywania społeczeństwa polskiego do takiego momentu historycznego, w którym trzeba będzie, jak mówił, położyć polski miecz na szali zmagających wielkiej europejskiej wojny i wykorzystać ją do walki o niepodległość Polski. Był jednak jedynym, który przekuł tę ideę w czyn zbrojny.

Piłsudski został aresztowany w 1900 roku, gdy w swoim mieszkaniu w Łodzi drukował 36. numer „Robotnika”. Osadzono go w warszawskiej Cytadeli. Ucieczka stamtąd wydawała się niemożliwa. Rosyjscy śledczy usiłowali połączyć Piłsudskiego ze sprawą likwidacji szpiclów. Groziło mu w najlepszym razie dożywotnie zesłanie, chociaż prawdopodobna była też kara śmierci. Dlatego symulował chorobę psychiczną, żeby dostać się do szpitala, z którego znacznie łatwiej można było zorganizować ucieczkę. Film zaczyna się właśnie od tego epizodu. Piłsudski miał wówczas nieco ponad trzydzieści lat. Był już wówczas jednym z kilku najważniejszych działaczy Polskiej Partii Socjalistycznej, a wśród nich – niewątpliwie najsilniejszą i największą indywidualnością.

Piłsudski, kartoteka 1900 rok, Łódź – Zdjęcie policyjne Józefa Piłsudskiego z 1900 r.
[Źródło: Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku]

Do PPS przystał, gdyż partia ta nie tylko aprobowwała idee niepodległościowe (w przeciwieństwie do innego nurtu socjalizmu), lecz także głosiła hasła konieczności walki o nią w programie przyjętym na zjeździe polskich socjalistów w Paryżu w 1892 roku. Socjaliści nie byli pierwszymi, którzy po powstaniu styczniowym odważyli się mówić o niepodległości. Wcześniej zadeklarował to nurt narodowy (Liga Polska), który jednak później uznał, że niepodległości nie da się odzyskać w ciągu najbliższych lat.

Piłsudski wspominał: „Matka, nieprzejednana patriotka, nie starała się nawet ukrywać przed nami bólu i zawodów z powodu upadku powstania, owszem, wychowywała nas, kładąc właśnie nacisk na konieczność dalszej walki z wrogiem ojczyzny”.

Dla ludzi takich jak Piłsudski, ukształtowanych przez patriotyczną atmosferę domową, w kulcie powstania styczniowego, przyłączenie się do PPS było jedyną możliwością realizowania ideału walki o niepodległość. Piłsudski mawiał, że sprawy socjalizmu i niepodległości są ze sobą splecione. „Socjalista w Polsce dążyć musi do niepodległości kraju, a niepodległość jest znamionym warunkiem zwycięstwa socjalizmu w Polsce” – twierdził.

Działalności PPS przyświecały hasła wzywające do starań o odzyskanie niepodległości oraz do walki o realizację postulatów społecznych. Potwierdziła to rewolucja z lat 1905–1907 w Królestwie Polskim. Określenie „rewolucja” nasuwa skojarzenia z walką o idee społeczne, socjalistyczne. Jednak wydarzenia z tego okresu miały, oprócz wątku socjalistycznego, charakter buntu społeczeństwa polskiego przeciwko caratowi, rebelii o charakterze wolnościowym i niepodległościowym. Bunt ten przybrał formę

Pistolet Browning używany przez bojowców PPS
[Źródło: Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku]

Antoni Kamiński – „Brauningi”.
Grafika z cyklu „Duch-Rewolucjonista”
[Źródło: Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku]

Antoni Kamiński – „Bomba”.
Grafika z cyklu „Duch-Rewolucjonista”
[Źródło: Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku]

bezpośredniej walki prowadzonej przez bojówki PPS, wymierzonej w przedstawicieli rosyjskiego okupanta. Józef Piłsudski stał wówczas na czele Organizacji Bojowej PPS. Nie był jednak entuzjastą działalności terrorystycznej i nie uważał terroru za skuteczną formę walki. Jak się wyraził, nie chciał, żeby bojówki stały się „bandą czyścicieli publicznych, wymiatających bezustannie brudy carskie”. Opowiadał się natomiast za zamachami na instytucje i symbole władzy rosyjskiej. Nie powiodła się próba zniszczenia pomnika Aleksandra II w Częstochowie. Planowano zamach na sobór prawosławny w centrum Warszawy, na placu Saskim. „Ten ostatni projekt mocno animował Ziuka, ale wykonaniu jego stanęła na przeszkodzie ewentualność licznych ofiar cywilnych” – wspominał Leon Wasilewski, bliski współpracownik Piłsudskiego w tamtym czasie. OB PPS uwalniała więźniów (np. słynna akcja oswobodzenia „dziesięciu z Pawiaka”), konfiskowała kontrybucje nakładane na społeczeństwo polskie oraz uderzała w szczególnie gorliwych przedstawicieli aparatu okupacyjnego, żandarmów, szpiclów, szefów policji.

Jednak Piłsudski myślał już wtedy o organizowaniu kadr przyszłego wojska polskiego i wychowywaniu młodego pokolenia do walki zbrojnej o niepodległość, walki, która mogłaby być podjęta w momencie pojawienia się sprzyjającej koniunktury międzynarodowej.

Rewolucja lat 1905–1907 w Królestwie Polskim miała miejsce w tym samym czasie co rewolucja w Rosji. Doszło wtedy do podziału w PPS. Część działaczy partii – „młodzi” – solidaryzowała się z walką rewolucjonistów rosyjskich. Przyszłość Polaków, zaspokojenie ich dążeń narodowych i równouprawnienie widzieli oni w autonomii w granicach socjalistycznej Rosji.

Piłsudski stał wówczas na czele „starych” – pokolenia, które uważało, że najważniejszym zadaniem partii jest odzyskanie niepodległości przez Polskę, co pozwoliłoby zrealizować hasła socjalistyczne. Piłsudski uważał, że droga do niepodległości powinna prowadzić nie przez zabiegi o autonomię, ale poprzez walkę zbrojną. Taki właśnie program niepodległościowy przyjęła powstała w 1906 roku PPS – Frakcja Rewolucyjna z Piłsudskim na czele.

Do PPS – Frakcji Rewolucyjnej przystąpiła większość bojowców. Dowiedli, że możliwa jest walka zbrojna z zaborcą, ożywili ideę powstańczą, która wydawała się martwa. Symbolicznym zwieńczeniem działalności Organizacji Bojowej PPS był zamach bombowy w roku 1908 na wagon pocztowy w Bezdanach pod Wilnem.

Przed wyruszeniem na tę akcję dowodzący nią Józef Piłsudski, niepewny finału podjętego działania, napisał list do Feliksa Perla, bliskiego współpracownika. „Chcę zwyciężyć, a bez walki i to walki na ostre, jestem nie zapaśnikiem nawet, ale wprost bydlęciem, okładanym kijem czy nahajką. (...) Ostatnią moją ideą, której nie rozwinąłem jeszcze nigdzie, jest konieczność w naszych warunkach wytworzenia w każdej partii, a tym bardziej w naszej, funkcji siły fizycznej (...) funkcji przemocy brutalnej”.

Akcja w Bezdanach zapowiadała koniec Organizacji Bojowej PPS, a jednocześnie otwierała nowy okres w działalności Piłsudskiego. Część zdobytych wówczas pieniędzy zasiliła fundusz wspierający wdowy i sieroty po poległych bojowcach, ale też została przeznaczona na „agitację militarną”, jak nazywał to Piłsudski. Chciał nią objąć wszystkie warstwy społeczeństwa, nie tylko robotników. Uważał, że odzyskanie niepodległości powinno być sprawą ogółu Polaków – wtedy walka o wolną Polskę mogłaby przynieść pożądaną efekt. Takie przekonanie wywoływało ostre sprzeciw wśród działaczy PPS – Frakcji Rewolucyjnej, nawet wśród najbliższych współpracowników Piłsudskiego. Obawiali się, że partia straci socjalistyczny charakter i stanie się jedynie bazą dla rozwijania działalności militarnej. Piłsudski, kładąc na szalę swój autorytet, dowiódł rzeszy rodaków, że obrona przez niego droga jest słuszna.

Agitacja militarna miała przekonać społeczeństwo polskie, że odzyskanie niepodległości nie jest możliwe bez podjęcia walki zbrojnej. Idea ta znalazła zrozumienie jednak tylko wśród mniejszości aktywnych politycznie Polaków. Większość przyjęła strategię przystosowania się do życia pod zaborami lub biernego oporu. I choć wszyscy marzyli o niepodległości, to Piłsudski stwierdzał ironicznie, że chcieli, żeby kosztowała najwyżej parę groszy i kilka kropli krwi.

Przełomowym momentem dla realizacji idei walki zbrojnej i przygotowania kadr wojska polskiego było założenie w 1908 roku przez Kazimierza Sosnkowskiego zainspirowanego myślą przyszłego Marszałka Związku Walki Czynnej we Lwowie. Sosnkowski był bojowcem PPS, zafascynowanym Piłsudskim jako przywódcą niepodległościowego nurtu PPS. Celem ZWC było przygotowanie kierowników przyszłego, antyrosyjskiego powstania w Królestwie Polskim. Utworzono szkoły podoficerskie i oficerskie. Odznakę w kształcie

Jerzy Kossak – „Wymarsz Pierwszej Kompanii Kadrowej z Oleandrów”
[Źródło: Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku]

Jerzy Kossak – „My, Pierwsza Brygada...”.
Przekroczenie granicy Królestwa Polskiego przez oddziały strzeleckie Piłsudskiego
[Źródło: Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku]

Józef Piłsudski i Kazimierz Sosnkowski na czele oddziałów strzeleckich. Zakopane, 1913 r.
[Źródło: Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku]

gwiazdy wpisanej w koło (zwaną Parasolem) otrzymało ponad 70 uczniów pierwszej – od powstania styczniowego – szkoły oficerskiej. Nosił ją odtąd również Piłsudski. Podczas szkoleń starano się przede wszystkim wskrzesić demokratyczne tradycje Legionów Dąbrowskiego, prowadzono zajęcia terenowe, uczono musztry i strzelania, taktyki walki.

Za zgodą austriackich władz wojskowych w Galicji powstały legalne związki paramilitarne: związki strzeleckie, Polskie Drużyny Strzeleckie, Drużyny Podhalańskie, Drużyny Bartoszwowe i Polowe Drużyny Sokole oraz polski skauting. Organizacje te objęły wiele tysięcy młodzieży, wydawały regulaminy, musztry, podręczniki taktyki i terenoznawstwa, instrukcje postępowania się bronią.

Przywódcą ruchu strzeleckiego został – jako komendant – Józef Piłsudski. Od tej pory jego najbliżsi współpracownicy i podkomendni nazywali go Komendantem. Nowa rola zmieniła Piłsudskiego. Jeden z bliskich mu ludzi, Michał Sokolnicki, wspominał: „Stopniowo jakby się odosobnił, jakby się cofnął, nawet od najbliższych przyjaciół (...) stworzył pewien szerszy dystans, oddzielający go od innych, stopniowo rozmowy przybrały charakter raportów i wydawania rozkazów, a stosunek do niego poszczególnych, nawet bliskich ludzi, zaczął przybierać cechy charakterystyczne stosunku podkomendnych do komendanta”.

Odnaka „Za Wierną Służbę”
I Brygady Legionów Polskich
[Źródło: Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku]

Józef Piłsudski, dowódca I Brygady Legionów Polskich. 1915 r.
[Źródło: Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku]

Piłsudskiemu udało się przyciągnąć do ruchu strzeleckiego kilkanaście tysięcy młodzieży. Była to niezwykła, głęboko patriotyczna część młodego pokolenia – swój czas dzieliła między pracę lub naukę a wykłady z dziedziny wojskowości i ćwiczenia z bronią. „Dla młodych ludzi sprzed 1914 roku, dla których Polska była religią, a poświęcenie dla niej treścią życia, Piłsudski przyszedł jak po swoje. Stał się od razu ich przywódcą i symbolem wiary. Nie liczyli się na miliony, ale byli gotowi na śmierć. Zginąć za Polskę znaczyło tyle, co śnić jak o najwyższym obowiązku” – pisał Kazimierz Wierzyński, który w 1914 roku wstąpił do Legionów.

Do związków strzeleckich przyciągała także osobowość Piłsudskiego. Bolesław Wieniawa-Długoszowski po spotkaniu polskiej młodzieży akademickiej z Józefem Piłsudskim w Paryżu napisał do brata: „Mój drogi – od kilku dni czuję, że jestem naprawdę żołnierzem. Mam wodza”. Piłsudski przełamywał nastroje obojętności i braku wiary w odrodzenie Polski.

Mimo że bazą ruchu strzeleckiego była Galicja, organizacje strzeleckie powstawały w Królestwie Polskim i zaborze pruskim jako struktury konspiracyjne, a także w miastach Europy Zachodniej, w których studiowali Polacy.

Józef Piłsudski dbał o to, żeby jego agitacja militarna i ruch strzelecki zyskały poparcie polityczne. Dlatego był inicjatorem powstania w 1912 roku Komisji Tymczasowej Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych, obejmującej partię z Galicji i Królestwa Polskiego, zbierającej poprzez Polski Skarb Wojskowy fundusze na rozbudowę związków strzeleckich i walkę o niepodległość.

W lutym 1914 roku w Paryżu Piłsudski, śledzący politykę europejską i potencjał poszczególnych państw, miał wyrazić przekonanie, że w pierwszej fazie przyszłej wojny światowej państwa centralne z potęgą przemysłową Niemiec pokonają Rosję, w drugiej – Francja, imperium brytyjskie wraz ze Stanami Zjednoczonymi zwyciężą nad Niemcami. Taka prognoza powinna – zdaniem Piłsudskiego – dyktować kierunek polityki polskiej: w pierwszej fazie wojny zaangażowanie przeciwko Rosji, w drugiej – przeciwko Niemcom.

W obliczu I wojny światowej wszystkie ugrupowania strzeleckie zjednoczyły się pod komendą Józefa Piłsudskiego. Na początku sierpnia 1914 roku sformował ze strzelców i drużyniaków Pierwszą Kompanię Kadrową. Przemawiając do żołnierzy, powiedział: „Spotkał was ten zaszczyt niezmierny, że pierwsi pójdziecie do Królestwa i przestąpicie granicę rosyjskiego zaboru, jako czołowa kolumna Wojska Polskiego idącego walczyć za oswobodzenie ojczyzny (...). Patrzę na was, jako na kadry, z których rozwinąć się ma przyszła armia polska”.

Pierwsza Kompania Kadrowa 6 sierpnia 1914 roku wyruszyła z krakowskich Oleandrów na teren Królestwa Polskiego. Rok później Piłsudski tak tłumaczył ideę czynu zbrojnego podczas I wojny światowej: „Nie chciałem pozwolić, by w czasie, gdy na żywym ciele ojczyzny naszej miano wyrąbać mieczami nowe granice państw i narodów, samych tylko Polaków przy tym brakowało. Nie chciałem dopuścić, by na szalach losów ważących się nad naszymi głowami, na szalach, na które miecze rzucono, zabrakło szabli polskiej! Że szabla nasza była małą, że nie była godna 20-milionowego narodu, nie nasza w tym wina”.

Piłsudski niejednokrotnie wyrażał przekonanie, że społeczeństwo polskie w niedostatecznym stopniu popierało czyn zbrojny i nie dało mu się porwać.

Oddziały strzeleckie Piłsudskiego miały być zarzewiem antyrosyjskiego powstania. Jednak społeczeństwo Królestwa nie poparło idei powstańczej. Zdecydowały o tym obawa przed powrotem Rosjan, pamięć o represjach po powstaniu styczniowym, antyniemiecka agitacja endecji, a także wpajane przez nią przekonanie, że Piłsudski i jego strzelcy to socjaliści.

Politycy galicyjscy uznali, że oddziały strzeleckie Piłsudskiego walczące na terenie zaboru rosyjskiego mogą być atutem w politycznej walce o większe prawa Polaków w monarchii

Fotografia z planu filmowego, fot. Jarosław Sosiński

Fotografia z planu filmowego, fot. Jarosław Sosiński

austro-węgierskiej i przyłączenie do Galicji ziem Królestwa Polskiego. Dlatego wystąpili z ideą stworzenia Legionów Polskich przyjętą przez Wiedeń.

Oddziały Piłsudskiego stały się trzonem Legionów Polskich. Mimo że Legiony były częścią armii austro-węgierskiej, Piłsudski dbał o zachowanie odrębności I Brygady, którą dowodził, wpajał jej żołnierzom przekonanie, że właściwie walczyć będą o niepodległą ojczyznę. Dla Piłsudskiego I Brygada i Legiony były narzędziem w walce politycznej o sprawę polską. Domagał się od państw centralnych zgody na powołanie rządu polskiego, który byłby władny do przeprowadzenia poboru do polskiego wojska. Zniechęcony brakiem wyraźnych koncesji ze strony Wiednia na rzecz Polaków prowadził agitację przeciwko rozbudowie Legionów. Uznał, że nie ma sensu za darmo przelewać polskiej krwi.

Kłęski wojsk rosyjskich, wypartych niemal z całych ziem zaboru rosyjskiego, i rewolucja demokratyczna w Rosji w 1917 roku spowodowały, że Piłsudski za głównych wrogów uznał Austro-Węgry i Niemcy okupujące ziemie polskie. Doprowadził do kryzysu przysięgowego w Legionach. Większość żołnierzy odmówiła złożenia przysięgi na wierność sojuszniczą z armiami państw centralnych i została internowana. Piłsudski został aresztowany przez Niemców w lipcu 1917 roku i osadzony w twierdzy w Magdeburgu. Uwolniony po rewolucji w Niemczech powrócił do Warszawy w listopadzie 1918 roku w glorii bojownika o niepodległość, dowódcy I Brygady, bohatera narodowego i męczennika, zesłańca rosyjskiego i więźnia niemieckiego.

Józef Piłsudski w przemówieniu poświęconym pierwszym dniom niepodległości postawił pytanie, dlaczego właśnie jemu w listopadzie 1918 roku Rada Regencyjna powierzyła pełnię władzy. I odpowiadał, mówiąc o sobie: „Za jedną rzecz ten człowiek był witany, za jedną rzecz niezwykłość jego mogła być uznana, za jedną rzecz, powtarzam, mógł on mieć prawo do zajęcia tego stanowiska, za to moi panowie, że nosił ten mundur, że był Komendantem I Brygady”.

Rada Regencyjna przekazała Piłsudskiemu najwyższą władzę cywilną i wojskową. Nie miał konkurentów. Jako tymczasowy Naczelnik Państwa i Wódz Naczelny 16 listopada podpisał depezę notyfikującą państwu wojującym i neutralnym powstanie niepodległego, demokratycznego państwa polskiego. Tą symboliczną sceną kończy się film „Piłsudski”.

Wąs Komendanta. Piłsudski na ekranie

To zapewne najbardziej znany wąs w historii Polski, prawdopodobnie bardziej niż ten Lecha Wałęsy. Zresztą, gdyby nie wąs oraz charakterystyczny legionowy mundur Marszałka, czasem trudno byłoby go zidentyfikować w ciele różnych, fizycznie mało podobnych do niego aktorów w filmach, które wymienię poniżej. Ale na szczęście był ten charakterystyczny włos pod nosem – i wszystko dla widza stawało się jasne.

Czy w rozpowszechnieniu wizerunku twarzy Naczelnika Państwa pomogło kino polskie? Nie zawsze. Piłsudski był przede wszystkim politykiem, a rodzime kino przez prawie sto lat podlegało polityce – i to ona decydowała, jaką twarz Polacy zobaczą na ekranie. W II RP ekranowych konterfektów Marszałka było bardzo dużo, w PRL – bardzo niewiele. W III RP, gdy znikła polityczna cenzura, można było nadrobić zaległości. To właśnie polityka w największej mierze zdecydowała o tym, że w historii kina polskiego Marszałek zagościł na ekranie najpierw jako bóg, potem – jako wróg, a na końcu – jako Ziuk.

Bóg

Przedwojenne kino polskie¹ musiało się samofinansować. Zysk pochodził z rynku (czyli z kin), państwo – poza krótkim okresem – nie łożyło na produkcję filmową. Oznaczało to, że X muza uzależniona była od widzów, a ci, w większości Polacy, wielbili Marszałka, a przynajmniej doceniali jego wkład w dzieło odzyskania niepodległości. Czy w takiej sytuacji producenci mogli stworzyć bez przykrych konsekwencji pamflet na Komendanta?

Fotografie z planu filmowego, fot. Jarosław Sosiński

¹Piłsudskiego można było zobaczyć także wcześniej – choć jeszcze w randze brygadiera – na zdjęciach kronik dokumentalnych z ostatnich faz I wojny światowej – zob. Małgorzata Hendrykowska, „Historia polskiego filmu dokumentalnego (1896–1944)”, Poznań 2015, s. 62–65, 68.

Ale gdyby nawet chcieli, to na straży czystości wizerunku stała polityka (i jej opresyjne ramię – cenzura, obecna także – o czym się rzadko pamięta – w przedwojennym polskim kinie). W okresie II RP Piłsudskiego postrzegano nie tylko jako pozytywnego bohatera, ale – stosując dzisiejszą terminologię – wręcz jako superbohatera.

Frekwencja ekranowej obecności Komendanta zbieżna jest z najważniejszymi wydarzeniami z jego życia (i losów Polski). Najpierw pojawił się w kinie na początku lat 20., w okresie walk o granice. Kolejne obrazy nakręcono po zamachu majowym. Po raz trzeci wzmożone zainteresowanie osobą Piłsudskiego nastąpiło po jego śmierci w 1935 roku. Producentom realizującym filmy o wojnie polsko-bolszewickiej (bo to ona początkowo dominowała na ekranie) trudno było sobie wyobrazić, aby zabrakło w nich Marszałka. Ale kto chciałby ryzykować realizację filmu fabularnego (o dokumentach jeszcze wspomnę) o żyjącym polityku, wielbionym przez większą część społeczeństwa i wojsko? I kto miałby go zagrać? Dylemat rozwiązano w sposób najprostszy z możliwych. Do fikcyjnej opowieści dodano dokumentalny epilog z autentyczną postacią Marszałka. Przekaz był prosty: wysiłek bohaterów filmu walczących o niepodległość nie przyniósłby efektów, gdyby nie On, Nasz Wódz. Obowiązywała technika apoteozy, czyli wychodzenia w zakończeniu filmu poza jego fabułę i wznoszenie go tym samym na wyższy (filmoznawcy powiedzieliby: pozadiegetyczny) poziom dzieła – ponad opowieść. Ten zabieg nie przez przypadek kojarzy się z wznoszeniem ku czemuś wyższemu, ku sferom boskim. Już w pierwszych filmach o Marszałku pojawia się on jako ktoś górujący nad zwykłymi śmiertelnikami. Tak było

Fotografia z planu filmowego, fot. Jarosław Sosiński

w filmach „**Dla Ciebie, Polsko**” (1921) Antoniego Bednarczyka, a także w „**Cudzie nad Wisłą**” (1921) Ryszarda Bolesławskiego. W przypadku tego drugiego dzieła można mówić o pewnej przewrotności tytułu. Jak wiadomo, kategorię cudu nad Wisłą promowało środowisko narodowe, które wołało, żeby za zwycięstwem stała Opatrzność niż nieulubiany polityczny konkurent. Jeśli więc film mówił o cudzie, to w finale widz dowiadywał się, kto za nim stał. Tak oto Komendant dostawał od niebios licencję na cud. Strategia apoteozy i przebóstwienia obecna była również na ekranie po zamachu majowym w filmie „**Mogila nieznanego żołnierza**” (1927) Ryszarda Ordyńskiego. Nie zachowało się wprawdzie

zakończenie filmu, ale – jak można wyczytać z archiwaliów – „oto przy tej samej bolesnej Mogile ojca-żołnierza stojąca, ogląda Nelly nieskończone szeregi wojsk Rzeczypospolitej, które pod ojcowskim okiem twórcy Niepodległości, pierwszego jej Marszałka, Józefa Piłsudskiego, kroczą w rozslonecznioną dal”².

Rozważania na temat przedwojennego wizerunku Piłsudskiego są skażone jedną niezamierzoną słabością – brakiem filmów. Do naszych czasów z lat 20. zachowało się ok. 40 procent wszystkich obrazów. Jednym z nich był ten, w którym odważono się zastąpić Komendanta aktorem. W wyprodukowanym przez Związek Inwalidów Wojennych obrazie **„Miłość przez ogień i krew”** (1924, reż. Jan Kucharski) Piłsudskiego zagrał Jerzy Jabłoński, ale – jeśli wierzyć zachowanym przekazom – zarówno on, jak i Lenin oraz Witos pojawili się w trzecioplanowych wstawkach w charakterystycznej dla tej epoki kina, fikcyjnej opowieści o miłości na tle narodowego dramatu. Nie zachował się również film **„Komendant”** Henryka Bigosza z 1928 roku. Piłsudskiego zagrał w nim Antoni Piekarski, ale obraz nigdy nie wszedł na ekrany. Można się domyślać, że z powodów cenzuralnych, ochrony dobrego wizerunku Marszałka (gdyby kopia się zachowała, pozwoliłaby – na podstawie analizy estetycznej – snuć uprawnione przypuszczenia, jednak pozostają tylko domysły). Jak widać, producenci i filmowcy odznaczali się dużą odwagą w przedstawianiu losów Komendanta, jednak ich starania nie zawsze spotykały się z pozytywnym przyjęciem ze strony jego wyznawców (trzeba uczciwie przyznać, że przedwojenne filmy rzadko osiągały pułap przyzwoitej sztuki). Podobnie było w przypadku głośno reklamowanego filmu o Piłsudskim **„Pieśń o wielkim rzeźbiarzu”** (1937) – on także nie trafił na ekrany.

Na szczęście zachował się rozpowszechniany niegdyś **„Pan Tadeusz”** Ryszarda Ordyńskiego z 1928 roku. Film ten – zgodnie z literackim pierwowzorem – nie jest literalnie związany z postacią Komendanta, ale stanowi przykład klasycznej paraboli – generał Dąbrowski na czele swoich legionów kojarzył się publiczności z Marszałkiem. Tak się składa, że premiera ekranizacji poematu wieszczą przypadła w 10. rocznicę odzyskania niepodległości i odbyła się w obecności Komendanta. Gdy na ekranie pojawiała się postać Dąbrowskiego, widzowie odnosili ją do Marszałka. Jak pisał Jan Lechoń: „Trzeba było widzieć tysiące oczu, które instynktownie wypatrywały wtedy w ciemności Józefa Piłsudskiego”³.

Aby uniknąć problemu – zawsze ryzykownej konfrontacji fikcji fabularnej (w tym

Fotografia z planu filmowego, fot. Jarosław Sosiński

² Cyt. za: „Mogila nieznanego żołnierza”, <http://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=22281> (dostęp 15 lipca 2019).

³ Cyt. za: Tadeusz Lubelski, „Historia kina polskiego: twórcy, filmy, konteksty”, Katowice 2009, s. 58.

Fotografia z planu filmowego, fot. Jarosław Sosiński

odtwórcy głównej roli) z prawdziwym światem Marszałka – należało zrealizować okolicznościowy film dokumentalny. I za życia, i po śmierci Wodza powstały takie filmy, jak: **„Polonia Restituta 1918–1920”**, **„Odzyskanie niepodległości Polski (1918–1928)”** i **„Sztandar wolności”** (1935) – to typowe dla tamtych czasów kolaże materiałów dokumentalnych i zdjęć inscenizowanych. Wyjątkowy status Marszałka był eksponowany w każdym z tych filmów. W najbardziej znanym z wymienionych dzieł, czyli „Sztandarze wolności” Ryszarda Ordyńskiego, w sposób charakterystyczny dla sanacyjnej propagandy pomija się innych koryfeuszy niepodległości, zwielokrotnia się aktywności i moce Marszałka, czyni się go właściwie jedynym, który tytułowy sztandar wolności podniósł z ziemi. Przykładowo: gdy prezentowana jest konferencja pokojowa w Wersalu (w której Piłsudski, jak wiadomo, nie uczestniczył), nie ma ani słowa o Romanie Dmowskim, na którym spoczywał ciężar negocjacji. Za to lektor w komentarzu do prezentowanego zdjęcia mówi o Paderewskim oraz adiutancie (!) Komendanta – Czesławie Świrskim. W scenie zaślubin z morzem nie występuje postać Hallera (jego nazwisko pojawia się wcześniej tylko dlatego, że Haller czeka na Wodza wracającego z kolejnej zwycięskiej wyprawy). W innym miejscu z komentarza dowiadujemy się, że „Komendant kieruje losami bitew sam, osobiście, jak najbliżej frontu”, jest obecny wszędzie, gdzie dzieją się sprawy ważne dla Polski. A na końcu oczywiście następuje apoteoza⁴.

Wróg

Jak wiadomo, II Rzeczpospolita była dla komunistów tradycją negatywną. W kinie z Piłsudskim rozprawiono się najskuteczniej, jak to było możliwe – przez przemilczenie. W ciągu trzydziestu lat w kinie fabularnym ani razu nie pokazano Komendanta, choćby negatywnie (co najwyżej napomykano o nim w dialogach, np. w filmach Munka). Przełomu

⁴ Więcej na temat przedwojennych filmów dokumentalnych poświęconych Piłsudskiemu czytelnik znajdzie w przywołanej w przypisie 1. książce Małgorzaty Hendrykowskiej, zwłaszcza na stronach 223–235.

dokonał dopiero Andrzej Wajda, ekranizując „Wesele” – przebrał Artura Młodnickiego, grającego postać Wernyhory (przynoszącego złoty róg), w mundur jednoznacznie kojarzący się z Piłsudskim. Poprzez ten anachronizm (akcja „Wesela” dzieje się w 1900 roku) Wajda uczynił Marszałka symbolem wolności, o którą ten po raz kolejny się upomina, tym razem w latach 70. XX wieku.

Nie mogło zabraknąć Piłsudskiego w dramacie historycznym „Śmierć prezydenta” (1977) Jerzego Kawalerowicza, choćby dlatego, że to stosunkowo wierna faktom kronika wydarzeń, które doprowadziły do zabójstwa Gabriela Narutowicza. Marszałek nie jest pierwszoplanowym aktorem tych wydarzeń, mimo iż o polityku znajdującym się w takiej sytuacji mówi się zwykle, że kieruje z tylnego siedzenia. Piłsudski (grany przez Jerzego Duszyńskiego) wycofuje się na drugi plan ze względu na zbyt małe prerogatywy prezydenckie, które dawała konstytucja marcowa. Zamieszanie elekcyjne spowodowane tą decyzją stanowi więc konsekwencję makiawelistycznej polityki Marszałka – i nie jest to konstatacja pozytywna. Ten negatywnie oceniany makiawelizm podkreśla jedna z nielicznych w tym filmie scen o charakterze metafory: oto już po zabójstwie Narutowicza Marszałek układa pasjansa (skądinąd była to jedna z ulubionych jego rozrywek), co powinno kojarzyć się widzom z jego politycznym cynizmem, a może nawet zapowiadać to, co miało wkrótce nadejść – zamach majowy.

Już nie makiawelicznego Marszałka, ale wręcz dyktatora prezentuje powstały trzy lata później film Ryszarda Filipskiego „Zamach stanu”. Pierwotnie miał on nosić tytuł „Proces brzeski” i dzięki temu dobrze oddawać zamysł autorów (w tym scenarzysty Ryszarda Gontarza, niechlubną postać nagonki antysemitki z Marca '68) – pokazać zamordystę, który łamie demokratyczne prawa, wsadzając posłów do więzienia. O ile negatywna ocena działań Piłsudskiego jako polityka nie budzi wątpliwości (choćby przez kontekst wspomnianego procesu), o tyle sama postać (dzięki znakomitej grze samego reżysera i aktora w jednym) ma w sobie pewną charyzmę: to jednostka o stalowej woli, nadczłowiek wierzący w to, że jako jedyny jest w stanie zaprowadzić ład w Polsce.

Fotografia z planu filmowego, fot. Jarosław Sosiński

Fotografia z planu filmowego, fot. Jarosław Sosiński

Podczas kolaudacji filmu **„Polonia Restituta”** Bohdana Poręby – z tego samego roku, co film Filipskiego – oceniający nie mieli wątpliwości, że Marszałek jest bohaterem pozytywnym i że takiego wizerunku Piłsudskiego jeszcze nie było. „To jest postać, która w takich wymiarach i w takim ujęciu po raz pierwszy jest w polskim filmie [oczywiście powojennym – K.K.], jest to postać zarysowana w sposób pełny i możemy się zorientować z poszczególnych scen, że to nie jest tylko żołnierz, ale zarazem fascynujący polityk, że to jest człowiek, który przemyślał linię swojego postępowania, że jest to wielkiego wymiaru polityk, który niewątpliwie przerasta swoje otoczenie, który widzi perspektywy kraju i dlatego uważam, że jest to postać o wiele lepiej ustawiona niż w filmie Filipskiego, gdzie mamy do czynienia niewątpliwie z kacykiem...”⁵. Autor tej oceny nie zauważył jednak, że film prezentuje Piłsudskiego walczącego o niepodległość (z lat 1914–1919), a nie Piłsudskiego „rozbijającego demokrację”. Można sądzić, że w tym drugim przypadku nie pomogłaby chyba nawet empatyczna kreacja Janusza Zakrzeńskiego (choć mniej fizycznie podobnego do pierwowzoru niż Filipski, to później wielokrotnie odtwarzającego Marszałka w spektaklach czy na uroczystościach)⁶. Inna sprawa, że film ten dziś może zainteresować chyba tylko historyków – to ekranowy wykład, w którym postaci deklamują dialogi jak z podręcznika i nawet wątki fikcyjnych legionistów nie są w stanie ożywić tej czterogodzinnej kolubryny.

Ziuk

Kino III RP nie rzuciło się na postać Marszałka. A przynajmniej nie od razu. Największe zainteresowanie historią II RP (i Piłsudskiego) przypadało na ostatnie dekady PRL (syndrom owocu zakazanego). Po 1989 roku filmowcy chcieli najpierw uporać się z białymi plamami Polski Ludowej. Poza tym niezależnie od tego, jak bardzo ludzie kina się starali, publiczność – zainteresowana dniem codziennym okresu transformacji – filmy historyczne w tym czasie oglądała niechętnie.

Na rzetelny film o Komendancie trzeba była czekać do 2001 roku. Właściwie nie tyle film, ile 8-odcinkowy serial **„Marszałek Piłsudski”** w reżyserii Andrzeja Trzosa-Rastawieckiego. Tak fabularnie rozciągnięta formuła pozwoliła na zaprezentowanie szczegółowej kroniki

⁵ Stenogram z posiedzenia Komisji Kolaudacyjnej Filmów Fabularnych w dniu 23 grudnia 1980 („Polonia Restituta”), Archiwum Filмотeki Narodowej – Instytutu Audiowizualnego, sygn. A-344, poz. 249, s. 8.

⁶ Janusz Zakrzeński, „Moje spotkania z Marszałkiem”, Warszawa 2002.

dorosłego życia Marszałka – od 1887 roku aż do śmierci. Postać Piłsudskiego zagrało dwóch aktorów: Mariusz Bonaszewski i Zbigniew Zapasiewicz, przy czym ten drugi grał także od początku w ramie narracyjnej, którą była rozmowa dziennikarza z Marszałkiem. Ta nieco użytkowa formuła pozwoliła jednak dodawać niezbędne komentarze do wydarzeń z przeszłości, które mogłyby być dla widza niezrozumiałe, oraz pozwalała na zadawanie przez dziennikarza niewygodnych pytań (w imieniu widza nieufnego i/lub przeciwnego Piłsudskiemu). Ostatecznie niechęć dziennikarza – mimo iż całkowicie nie znika – systematycznie maleje i w ostatnim odcinku serialu czujemy, że blisko jest mu do Marszałka. To o tyle zrozumiałe, że serial przypomina wywiad rzekę – w takiej sytuacji sam zainteresowany może bronić swoich racji i decyzji. „Marszałek Piłsudski” to najpełniejsza z faktograficznego punktu widzenia kronika dorosłego życia Marszałka, także osobistego. Ale właśnie – raczej kronika... Identyfikacja widza z bohaterami jest bardziej natury intelektualnej (wiedzy o ważnej postaci) niż emocjonalnej.

Piłsudski jeszcze kilkakrotnie zagościł na ekranach, najczęściej jako dodatek do fabuły, której akcja koncentrowała się na losach fikcyjnych postaci. Mamy więc stereotypowo zaprezentowanego Marszałka w filmie „**1920. Bitwa Warszawska**” (2011) Jerzego Hoffmana z rolą Daniela Olbrychskiego imitującego (poprawnie, ale nic ponadto) zachowanie, gesty i sposób mówienia, które kojarzone są z Piłsudskim (w tym jego językowy zaśpiew). Rola Marszałka w tym filmie została ograniczona do pozycji przewodnika po politycznych i wojskowych meandrach wojny. Marszałka możemy zobaczyć też w serialu „**1920. Miłość i śmierć**” (2010) Macieja Migasa. Jest to typowo gatunkowe ujęcie wybitnej postaci, której losy krzyżują się nieustannie z losami fikcyjnych bohaterów (w tym przypadku trzech oficerów polskich z trzech dawnych armii zaborczych). Komendant, pojawiając się w fabule (kilku odcinków tego 13-odcinkowego serialu), zmusza jednego z nich do

Fotografia z planu filmowego, fot. Jarosław Sosiński

Fotografia z planu filmowego, fot. Jarosław Sosiński

przywdziania munduru, innemu pozwoli popisać się czynem bohaterskim, słowem: zawsze tam, gdzie – jako *deus ex machina* – wyobrazili go sobie scenarzyści. Ponadto przypomina dobrego wujka, który nie odmówi pomocy prostemu żołnierzowi (to efekt obsadzenia w tej roli Mirosława Baki, który charyzmy wielkiego wodza raczej nie posiada).

Kolejny wysyp ekranowych Marszałków związany był z obchodami stulecia odzyskania niepodległości. Piłsudski pojawił się na chwilę w serialu **„Drogi wolności”** (w najmniej podobnej fizycznie do Marszałka kreacji Marcina Bosaka). W momencie pisania tego szkicu na ekrany nie weszły jeszcze **„Legiony”** Dariusza Gajewskiego (tym razem Marszałka zagra Jan Frycz), a serial **„Ziuk. Młody Piłsudski”** jest jeszcze przed premierą (choćaj czujni widzowie mogli obejrzeć pilota serialu). Ale już sam tytuł serialu Jarosława Marszewskiego (którego akcja rozgrywać się będzie latach 1887–1908 aż do akcji pod Bezdanami) wskazuje, że pojawią się w nim wątki z życia osobistego Komendanta. I tak jest też w filmie **„Piłsudski”** (2019). Film Michała Rosy koncentruje się na okresie od 1901 roku (ucieczka z zakładu psychiatrycznego) do 1914 (wymarsz Pierwszej Kadrowej z Oleandrów i wejście do zaboru rosyjskiego), a kończy epilogiem z wydarzeniami z 1918 roku. Mimo epizodycznej formuły (między kolejnymi, odległymi w czasie zdarzeniami pojawiają się tablice informujące o wydarzeniach ważnych zarówno dla Piłsudskiego, jak i losów narodu, który szykuje się do „skoku w niepodległość”), dzięki konsekwentnie konstruowanej postaci – i bardzo dobrej kreacji Borysa Szycy – film zachowuje spójność. Michał Rosa postarał się – tak, jak to zrobił w filmie „Rysa” czy „Szczęście świata” – „sprywatyzować” historię. Tym razem ściągnął ikonę do poziomu człowieka. Piłsudski to człowiek z krwi i kości, siarczyście klnący, niestroniący od seksu; politycznie owładnięty *idée fixe* – wywalczenia niepodległości przez akcję czynną: najpierw przez terror (nie ma tu dylematów obecnych choćby w „Gorączce” Agnieszki Holland), a potem walkę zbrojną. Jak wielu zawodowych rewolucjonistów Piłsudski u Rosy to także człowiek częściowo oderwany od rzeczywistości. Drugą cechą filmu – poza uczłowiczeniem Ziuka – jest sięgnięcie do formuły kina sensacyjnego. W biografii Piłsudskiego jest wystarczająco wiele momentów, które to umożliwiają. Gdy się patrzy na stałą, wierną gwardię Piłsudskiego, gotową do kolejnej akcji, skoku, napadu czy

działania terrorystycznego, nie sposób uciec przed myślą, że oglądamy nie tylko biografię, lecz także film gatunkowy z wyraźnymi nawiązaniem do – jak kto woli – filmu sensacyjnego (w wariacie szpiegowskim lub „wielkiego skoku”), opowieści sowizdrzalskiej (tym bardziej że w słowach i zachowaniu kompanów Ziuka nie brak humoru) albo buddy movie (choć tu, oczywiście, identyfikację burzy obecność kobiet).

Ale na koniec zostawiłem sobie bardzo nietypowy, osobny portret Marszałka. Oryginalność tego wizerunku płynie z oryginalności sztuki Jana Jakuba Kolskiego, „artysty osobnego”, kreatora Jańciolandu. W **„Szabli od komendanta”** z 1996 roku – nostalgicznym hołdzie dla dziadka reżysera – Kolski umieścił Marszałka w charakterystycznym dla siebie świecie magicznego realizmu (ale tym razem utrzymanego w tonacji buffo). Jakub Szewczyk, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, wybrałby się już w zaświaty (ciągnie go do jego pierwszej miłości, która zginęła w czasie tej wojny), ale u wrót raju sam Komendant (grany przez Bogusława Sochnackiego w stroju i z wąsem potwierdzającym wizualny stereotyp) zmusza go do przekazania ułańskiej szabli wnukowi – trzeba bowiem zachować ciągłość heroicznego dziedzictwa. Jakubek zmuszony jest wrócić do siebie, żeby wykonać ostatnią misję. Trzeba przyznać, że wizerunek Komendanta, który zamieszkuje wiejski raj (wyglądający jak chłopska zagroda), spierającego się ze św. Piotrem o szablę (której przecież w raju – jako miejscu wiecznego pacyfizmu – nie powinno się nosić) nie da się już chyba przebić w kategorii „najbardziej odlotowy Marszałek”. Ale kto wie?

Czy już wszystko powiedziano o Marszałku w filmie? Oczywiście, że nie. Sam zobaczyłbym z ochotą losy Komendanta (i jego podwładnych) przez taki pryzmat, przez jaki widzą go ideowi spadkobiercy idei Romana Dmowskiego, ot, choćby Rafał Ziemkiewicz w książce „Złowrogi cień Marszałka” (trochę ocen czynionych z tej perspektywy można znaleźć w filmie „Zamach stanu”, ale obraz ten skażony jest marksizmem). Wąs Komendanta w takim filmie miałby chyba najbardziej złowrobną kształt.

Fotografia z planu filmowego, fot. Jarosław Sosiński

FILM | „PIŁSUDSKI”
Polska 2019, 107 min

reżyseria: Michał Rosa
scenariusz: Michał Rosa

obsada:
Borys Szyc
Magdalena Boczarska
Jan Marczewski
Maria Dębska
Józef Pawłowski
Tomasz Schuchardt
Kamil Szeptycki
Eliza Rycembel

MATERIAŁY
DYDAKTYCZNE

język polski

45/90 min

szkoła ponadpodstawowa/ponadgimnazjalna

Słowem wszystko, zawsze i niezmiennie – Polska, Polski, Polsce, Polskę... – marzenia o Polsce w tekstach kultury

---

Cele lekcji

Podczas lekcji uczeń:

- świadomie wykorzystuje elementy analizy filmu i tekstu literackiego;
- rozpoznaje tematykę i problematykę tekstów kultury oraz jej związek ze zjawiskami społecznymi, historycznymi;
- prezentuje swoje stanowisko;
- doskonali umiejętność wnioskowania i uogólniania;
- doskonali umiejętność dyskusji;
- wartościuje, ocenia, formułuje wnioski.

Powiązanie z podstawą programową

- I.1.9. rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;
- I.1.13. porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;
- I.1.14. przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;
- I.1.15. wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;
- I.1.16. rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości;
- I.2.6. odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki.

Metody i formy pracy

Podczas lekcji nauczyciel wykorzystuje następujące metody i formy pracy z uczniem:

- praca z tekstem kultury;
- runda tematyczna;
- debata;
- praca w grupach;
- heureka.

Środki dydaktyczne

Podczas lekcji nauczyciel wykorzystuje następujące środki dydaktyczne:

- film „Piłsudski”;
- fragmenty powieści „Przedwiośnie”;
- karty pracy.

Przygotowanie do lekcji

Uczniowie obejrzeni film Michała Rosy, przeczytali „Przedwiośnie” Stefana Żeromskiego. Uwaga: lekcja możliwa do przeprowadzenia także w klasach, które nie znają jeszcze powieści Żeromskiego – w takim przypadku nawiązania do fragmentów „Przedwiośnia” będą wymagały krótkiego wprowadzenia.

PRZEBIEG LEKCJI

Wprowadzenie

Nauczyciel prosi, aby każdy uczeń dokończył zdanie i głośno je wypowiedział: Józef Piłsudski (bohater filmu Rosy) był... Jeden z uczniów zapisuje określenia na tablicy/flipcharcie. Następnie prowadzący proponuje zwięzłe uzasadnienie najistotniejszych (najciekawszych) określeń.

Na koniec tego etapu lekcji nauczyciel zwraca uwagę, że wszelkie ustalenia będą dotyczyły filmu i książki, podaje temat lekcji i zapowiada pracę przygotowującą do dyskusji (lekcja druga), rozdaje karty pracy.

Realizacja tematu

Praca w grupach

Uczniowie opracowują zagadnienia. Po upływie czasu przeznaczanego na zadanie prezentują swoje ustalenia. Nauczyciel komentuje wypowiedzi przedstawicieli grup, zwraca uwagę na podobieństwa i różnice w postawach omawianych postaci, prosi uczniów o komentarze i ocenę tych postaw, pyta, jakie wątpliwości może wzbudzać każda z nich.

Elementy wykładu

Warto zapytać uczniów o ich świadomość uwarunkowań historycznych (i politycznych) będących kontekstem fabuły filmowej, uzupełnić ich wiedzę, podkreślając złożoność sytuacji (kontekst polityki światowej, nastroje w społeczeństwie polskim). Można zaprezentować postać Edwarda Abramowskiego, przyjaciela autora „Przedwiośnia”, którego myśl inspirowała także działaczy opozycji demokratycznej w czasach PRL (<https://culture.pl/pl/artist/edward-abramowski>).

Dyskusja

Kończąc ten etap lekcji, nauczyciel inicjuje wymianę myśli, stawiając pytanie: Czym – według was – jest współcześnie patriotyzm? Prosi o sformułowanie wniosków.

Podsumowanie tematu

Prowadzący powraca do pytania otwierającego lekcję, prosi o krótkie wypowiedzi na temat wpływu filmu na postrzeganie przez uczniów tytułowego bohatera; zadaje pracę domową.

Zadanie domowe:

Zapoznaj się z faktami historycznymi dotyczącymi postaci Józefa Piłsudskiego. Możesz korzystać z różnych źródeł.

Drugą lekcję (fakultatywnie) można przeznaczyć na debatę dotyczącą tezy: „Teksty kultury w istotny sposób wpływają na świadomość historii odbiorców”.

KARTA PRACY NR 1

Zadanie 1.: Przeczytajcie podany fragment powieści i odpowiedzcie na poniższe pytania.

„Szklane domy”

(Rozmowa Seweryna Baryki z synem, którego pragnie przekonać do wyjazdu z Rosji do Polski)

- Dlatego do Polski - mówił - że tam się zaczęła nowa cywilizacja. (...)
- Jakaś - mam wrażenie - krucha i łatwo tłukąca się cywilizacja.
- Przeciwnie! Najmocniejsza na tym padole z żelaza i betonu. (...)
- Baryka - nasz imiennik - produkuje szkło belkowe. Za pomocą olbrzymiej siły, którą ma darmo od prądu zachodniego, zwłaszcza wobec wiatrów zachodnich, które tam trwają niemal stale, otrzymuje niezmierną masę popędu elektrycznego, z którego pomocą topi piasek nadmorski...
- To, oczywiście, jego sekret?
- Sekret. Z olbrzymiej masy płynnej wyciąga gotowe belki, tafle, kliny, zworniki, odlane, a raczej ulane według danego architektonicznego planu. Cały szklany parterowy dom, ze ścianami ściśle dopasowanymi z belek, które się składa na wieniec, a spaja w ciągu godziny, z podłogą, sufitem i dachem z tafel - oddaje nabywcy gotowe. W domach tego typu, większych, czyli, jak się dawniej mówiło, chłopskich, nie ma pieców. Gorąca woda w ziemie idzie dokoła ścian, wewnątrz belek, obiegając każdy pokój. Pod sufitem pracują szklane wentylatory normujące pożądane ciepło i wprowadzające do wnętrza zawsze świeże powietrze. (...) te domy komponują artyści. Wielcy artyści. Dzisiaj są ich tam już setki.

Szklane domy kosztują niezmiernie tanio, gdyż przecie przy ich budowie nie ma mularzów, cieśli, stolarzy i gonciarzy. Sam materiał jeno, transport na miejsce i dwu, trzech monterów. Sam dom - bez robót ziemnych - buduje się w ciągu trzech, czterech dni. Jest to bowiem tylko składanie części dopasowanych w fabryce. Materiał, nawet z wynagrodzeniem artystów, nie kosztuje nad morzem drożej niż na miejscu drzewo budulcowe. Nie mówię już o cegle, wapnie i płacy robotnika, strajkującego wciąż z racji rosnącej drożyzny.

- A w fabryce tego naszego kuzynka już nie strajkują?
- Nie. Fabryka jest kooperatywną własnością pracowników, techników i artystów. Sam ów Baryka zakłada wciąż nowe turbiny, buduje huty i idzie dalej. Taka jest wola jego geniuszu.

Pytania:

1. W jaki sposób Seweryn Baryka przedstawiał synowi Polskę? Jakie elementy złożyły się na jego „marzenie o Polsce”?
2. Dlaczego - waszym zdaniem - Seweryn Baryka nakłaniał Cezarego do wyjazdu?
3. Jak - według was - Seweryn Baryka zdefiniowałby patriotyzm?

Zadanie 2.: Przeczytajcie podany fragment powieści i odpowiedzcie na poniższe pytania.

„Mistrzowie”

(Rozmowa Szymona Gajowca, wiceministra w odrodzonej Polsce, z Cezarym Baryką)

- Te figury? To „warszawiacy” czasów minionych: Marian Bohusz, Stanisław Krzemiński, Edward Abramowski. (...) Za czasów niewoli rosyjskiej mieliśmy tutaj w Warszawie znakomitych pracowników, świetne charaktery, doskonałych - uczonych, którzy żyli w tłumie, przeszli niepostrzeżeni i nieuznani. (...) Ludzie ci należeli do typu, który się

w tłumie rozpląnął, znikł, lecz nasycił sobą pokolenie. Z tych ludzi my – to jest moje pokolenie – wysaliśmy wszystko, czym żyjemy aż dotąd.

Marian Bohusz. Przyrodnik, który gdzie indziej zostałby znanym docentem, może nawet cenionym profesorem. Tutaj został bezcennym dla pewnych sfer felietonistą, tłumaczem i popularyzatorem filozofów i socjologów. (...) Nauczał z niewidzialnej katedry swą rzeszę inteligentką. Gdy wszystko było przed tą rzeszą zamknięte, gdy ona mogła spodociec i zdziżyć, dawał jej wszystko, co poczytywał za najlepsze na Zachodzie.

Ten drugi – to Stanisław Krzemiński. Niegdyś członek Rządu Narodowego w roku 63. Historyk, eseista, bibliofil i biblioman, a nade wszystko badacz samoistny. (...) Gdzie indziej byłby głośnym i czczonym pisarzem, pracowałby w spokoju na sławę i pomnik. W dawnej Warszawie był publicystą, pisarzem artykułów politycznych, niepochwytnym dla wroga przemyślnikiem na pograniczu dawnych i nowych czasów. Sekretnie, sposobem tajnym, do ludzi, którzy go czcili, pisał o Polsce: „Pani moja, Mocarka wielka, Matka najśodsza”. Wierzył niezmiennie i przeciw wszystkim rzeczywistości w niepodległość przyszłą narodu podartego i nieszczęśliwego, gdyż znał jego siłę w przeszłości, pomimo wszelkich tego narodu wad i win. (...)

– Patrz, przybyszu! Ten oto Stanisław Krzemiński. Polska była dlań – „Pani moja, Mocarka wielka, Matka najśodsza”. Na tym jego głębokim uczuciu, na najszczerzej jego wierze, którą nam przekazywał, kończyła się jego rola. Moja rola – tu się dopiero zaczyna. Uczucie jego, wiara, męstwo musi być wdrożone w pracę, w czyny, w znajomość rzeczywistych stosunków i rzeczywistych ludzi i – co jest rzeczą najtrudniejszą – w sposób rządzenia życiem, stosunkami i ludźmi realnymi. (...)

Trzeci – to Edward Abramowski. Filozof i socjolog. Nowator, prekursor we wszystkich dziedzinach. Główną dziedziną jego pracy duchowej była psychologia. Syn swego czasu, socjalista rewolucyjny, objający się o wszelkie szkopy nauki Marksa, błąkający się wśród nich ze swoją miarą fenomenalizmu podmiotowego, stwarza wreszcie naukę własną bojkotu państwa za pomocą złączenia ludzi w związki, stowarzyszenia, kooperatywy. Usiłuje wytworzyć świat nowy i nieznan, który w jego pojmowaniu będzie wielkim, powszechnym ruchem etycznym, świat przewidywany, wymyślony. (...) Oto – Edward Abramowski. Nauczał i wierzyliśmy mu ślepo, stworzyliśmy dzięki jego nauce wiele rzeczy i dzieł wysoce wartościowych. Zorganizowaliśmy masę ludzi w doskonałe stowarzyszenia. Ludzi ciemnych przetworzyliśmy na światłych obywateli.

Pytania:

1. W jaki sposób opisani przez Gajowca „warszawiacy” myśleli o przyszłości Polski? Jakie elementy złożyły się na ich „marzenie o Polsce”?
2. Co łączy przedstawione przez Gajowca postaci?
3. Jak – według was – „warszawiacy” zdefiniowaliby patriotyzm?

Zadanie 3.: Przeczytajcie podany fragment powieści i odpowiedzcie na poniższe pytania.

(Rozmowa Szymona Gajowca, wiceministra w odrodzonej Polsce, z Cezarym Baryką)

– Te figury? To „warszawiacy” czasów minionych: Marian Bohusz, Stanisław Krzemiński, Edward Abramowski. (...) Za czasów niewoli rosyjskiej mieliśmy tutaj w Warszawie znakomitych pracowników, świetne charaktery, doskonałych – uczonych, którzy żyli w tłumie, przeszli niepostrzeżeni i nieuznani. (...) Ludzie ci należeli do typu, który się

w tłumie rozplynął, znikł, lecz nasycił sobą pokolenie. Z tych ludzi my – to jest moje pokolenie – wyszliśmy wszystko, czym żyjemy aż dotąd.

Marian Bohusz. Przyrodnik, który gdzie indziej zostałby znanym docentem, może nawet cenionym profesorem. Tutaj został bezcennym dla pewnych sfer felietonistą, tłumaczem i popularyzatorem filozofów i socjologów. (...) Nauczał z niewidzialnej katedry swą rzeszę inteligencją. Gdy wszystko było przed tą rzeszą zamknięte, gdy ona mogła spodlec i zdziczeć, dawał jej wszystko, co poczytywał za najlepsze na Zachodzie.

Ten drugi – to Stanisław Krzemiński. Niegdyś członek Rządu Narodowego w roku 63. Historyk, eseista, bibliofil i biblioman, a nade wszystko badacz samoistny. (...) Gdzie indziej byłby głośnym i czczonym pisarzem, pracowałby w spokoju na sławę i pomnik. W dawnej Warszawie był publicystą, pisarzem artykułów politycznych, niepochwytym dla wroga przemysłowcem na pograniczu dawnych i nowych czasów. Sekretnie, sposobem tajnym, do ludzi, którzy go czcili, pisał o Polsce: „Pani moja, Mocarka wielka, Matka najśodsza”. Wierzył niezmiennie i przeciw wszystkim rzeczywistości w niepodległość przyszłą narodu podartego i nieszczęśliwego, gdyż znał jego siłę w przeszłości, pomimo wszelkich tego narodu wad i win. (...)

– Patrz, przybyszu! Ten oto Stanisław Krzemiński. Polska była dlań – „Pani moja, Mocarka wielka, Matka najśodsza”. Na tym jego głębokim uczuciu, na najszczerzej jego wierze, którą nam przekazywał, kończyła się jego rola. Moja rola – tu się dopiero zaczyna. Uczucie jego, wiara, męstwo musi być wdrożone w pracę, w czyny, w znajomość rzeczywistych stosunków i rzeczywistych ludzi i – co jest rzeczą najtrudniejszą – w sposób rządzenia życiem, stosunkami i ludźmi realnymi. (...)

Fotografia z planu filmowego, fot. Jarosław Sosiński

Trzeci – to Edward Abramowski. Filozof i socjolog. Nowator, prekursor we wszystkich dziedzinach. Główną dziedziną jego pracy duchowej była psychologia. Syn swego czasu, socjalista rewolucyjny, objający się o wszelkie szkopy nauki Marksa, błąkający się wśród nich ze swoją miarą fenomenalizmu podmiotowego, stwarza wreszcie naukę własną bojkotu państwa za pomocą złączenia ludzi w związki, stowarzyszenia, kooperatywy. Usiłuje wytworzyć świat nowy i nieznan, który w jego pojmowaniu będzie wielkim, powszechnym ruchem etycznym, świat przewidywany, wymyślony. (...) Oto – Edward Abramowski. Nauczał i wierzyliśmy mu ślepo, stworzyliśmy dzięki jego nauce wiele rzeczy i dzieł wysoce wartościowych. Zorganizowaliśmy masę ludzi w doskonale stowarzyszenia. Ludzi ciemnych przetworzyliśmy na świątłych obywateli.

Pytania:

1. Kim są dla Szymona Gajowca „warszawiacy”? Jak wpłynęli na jego „marzenie o Polsce”?
2. Jakie wartości przekazali Gajowcowi jego mistrzowie?
3. Jak – według was – Szymon Gajowiec zdefiniowałby patriotyzm?

Zadanie 4.: Przeczytajcie podane fragmenty wypowiedzi bohaterów filmu i odpowiedzcie na poniższe pytania.

Fragment 1.

Szczucki: Ten kraj nigdy nie miał lepszego czasu, wszystko rośnie – gospodarka, koleje, wolność. Mam na ścianie portret Kościuszki! W Polsce nigdy tak dobrze nie było! A wy tylko Polska, Polska, Polska, Polska!

Pytania:

1. W jakich okolicznościach padły te słowa? Jak zareagował na nie Piłsudski?
2. Na czym polega różnica w postawach bohaterów?

Fragment 2.

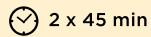
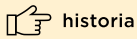
Żona : Myślisz, że to dobra droga? Strzelanie do ludzi? Krzywda zawsze rodzi krzywdę!
Piłsudski: Marazm lepszy? Dla sumienia na pewno.

Pytania:

1. Co jest marzeniem i celem Piłsudskiego w filmie Rosy? Jakimi środkami do niego dąży?
2. Jakie są motywacje bohatera?
3. Jak – według was – Piłsudski zdefiniowałby patriotyzm?

Fotografia z planu filmowego, fot. Jarosław Sosiński

Różne oblicza walki o niepodległość.

Działania zbrojne Polaków w walce o wolność na początku XX wieku

Cele lekcji

Podczas lekcji uczeń:

- analizuje i interpretuje dzieło filmowe w kontekście historycznym;
- charakteryzuje położenie polityczne Polaków w zaborze rosyjskim i austriackim na przełomie XIX i XX wieku;
- korzysta z pojęć: PPS (Polska Partia Socjalistyczna), PPS – Frakcja Rewolucyjna, Organizacja Bojowa PPS, bibuła, „Robotnik” (czasopismo), Pawiak, krwawa środa, Związek Walki Czynnej, ochrona, X Pawilon Cytadeli Warszawskiej;
- wymienia postaci historyczne: Józef Piłsudski, Walery Sławek, Kazimierz Sosnkowski, Aleksander Prystor, Władysław Sikorski, Maria Piłsudska, Aleksandra Piłsudska;
- wskazuje na poszczególne etapy walki zbrojnej na drodze Józefa Piłsudskiego do odzyskania przez Polskę niepodległości;
- rozumie, że proces odzyskiwania niepodległości przez Polskę był długi oraz skomplikowany i nie zależał od jednego człowieka;
- postrzega film jako jedno ze źródeł wiedzy o epoce.

Powiązanie z podstawą programową

Treści nauczania i wymagania szczegółowe podstawy programowej z historii dla klas V–VIII: pkt XXIV. Ziemie polskie pod zaborami w II połowie XIX wieku i na początku XX wieku.

Uczeń:

- 1) wyjaśnia cele i opisuje metody działań zaborców wobec mieszkańców ziem dawnej Rzeczypospolitej – rusyfikacja, germanizacja (Kulturkampf), autonomia galicyjska;
- 3) opisuje formowanie się nowoczesnej świadomości narodowej Polaków;
- 4) omawia narodziny i pierwsze lata istnienia nowoczesnych ruchów politycznych (socjalizm, ruch ludowy, ruch narodowy);

pkt XXVI. Sprawa polska w czasie I wojny światowej.

Uczeń:

- 1) charakteryzuje stosunek państw zaborczych do sprawy polskiej w przededniu i po wybuchu wojny;
- 3) ocenia polski wysiłek zbrojny i dyplomatyczny, wymienia prace państwowotwórcze podczas wojny.

Metody i formy pracy

Podczas lekcji nauczyciel wykorzystuje następujące metody i formy pracy z uczniem:

- praca z tekstem źródłowym;
- praca z materiałem audiowizualnym;
- praca indywidualna.

Środki dydaktyczne

Podczas lekcji nauczyciel wykorzystuje następujące środki dydaktyczne:

- film „Piłsudski”;
- karty pracy.

Przygotowanie do lekcji

Lekcje powinny się odbyć po obejrzeniu przez uczniów filmu „Piłsudski” – na lekcje uczniowie przynoszą wypełnione ołówkiem karty pracy (Karta pracy nr 1) dotyczące pojęć związanych z dążeniami Polaków do odzyskania niepodległości na początku XX wieku i działaniami, które uderzały w zaborców. Szczególnie istotny jest w tym kontekście wątek zaboru rosyjskiego. Karta zawiera również nazwiska postaci historycznych, które pojawiły się w filmie „Piłsudski”.

Fotografia z planu filmowego, fot. Jarosław Sosiński

PRZEBIEG LEKCJI

Wprowadzenie

Nauczyciel pyta o wrażenia uczniów po projekcji „Piłsudskiego”. Zadaje także pytanie, czy znają filmy, których akcja rozgrywa się w podobnym okresie. Dopytuje, dlaczego w opinii niektórych osób Józef Piłsudski nie zasługuje na miano bohatera narodowego. Kolejne pytanie dotyczy największego oponenta Piłsudskiego – Romana Dmowskiego. Nauczyciel pyta, czy uczniowie znają tę postać. Można wspólnie się zastanowić, dlaczego Michał Rosa pominął ją w filmie. Wspólna analiza tabeli (Karta pracy nr 1), którą uczniowie wypełnili w domu.

Realizacja tematu

Nauczyciel rozdaje uczniom Kartę pracy nr 2, żeby dokonać analizy formalnej i historycznej filmu „Piłsudski”. W materiale zaznaczono, że film dzieli się na dwie wyraźne części: działalność bojową oraz działalność wojskową. Warto podkreślić, że twórcy „Piłsudskiego” starali się pokazać tytułową postać w sposób wielowymiarowy poprzez ukazanie prywatnego życia późniejszego Marszałka Polski.

Nauczyciel rozdaje uczniom Kartę pracy nr 3. Zamieszczono na niej trzy rodzaje źródeł ikonograficznych: rysunki, fotografie oraz dzieła malarskie. Analiza poszczególnych źródeł ma m.in. dowiedzieć, że konspiracyjna działalność bojowa Piłsudskiego i bojowców PPS owiana jest mgłą tajemnicy. Znacznie lepiej znana jest działalność Legionów Polskich, które walczyły w I wojnie światowej.

Ostatnie zadanie polega na analizie krótkiego tekstu źródłowego z epoki, zamieszczonego pod tabelką na Karcie pracy nr 3. Uczniowie wykonują poniższe polecenia:

- a) wyjaśnij pojęcie terminu „rząd zaborczy”;
- b) scharakteryzuj, w jaki sposób rząd zaborczy niszczył podporządkowane sobie narody.

Podsumowanie tematu

Nauczyciel wskazuje na szerokie znaczenie terminu „żołnierze Józefa Piłsudskiego”. Podkreśla, że na początku XX wieku bojowców PPS, mimo braku formalnego przyporządkowania do państwowych struktur militarnych, można określić mianem „żołnierzy”. Konsekwentne działania Piłsudskiego, żeby walczyć zbrojnie o niepodległość, zostały w pełni zrealizowane z chwilą wybuchu I wojny światowej, gdy uzyskał zgodę Austro-Węgier na uznanie stworzonych przez siebie oddziałów za część armii zaborczego państwa. Warto zwrócić uwagę na to, że odzyskanie przez Polskę niepodległości w 1918 roku było efektem splotu kilkunastu okoliczności, w które wpięły się działania Piłsudskiego, ale nie były jedyne.

Zadanie domowe:

Obejrzyj film dokumentalny o Józefie Piłsudskim „Od Zułowa do Rossy” (reż. Józef Wierzba, 2005, film dostępny w serwisie YouTube: <https://youtu.be/EOUmra096-4>) i napisz jego krótką recenzję.

KARTA PRACY NR 1

Zadanie: Wyszukaj w internecie znaczenia poniższych pojęć oraz napisz krótkie biogramy wymienionych postaci historycznych.

Dążenia niepodległościowe Polaków na początku XX wieku - podstawowe pojęcia

Pojęcie:	Krótką charakterystyka
PPS (Polska Partia Socjalistyczna)	
PPS - Frakcja Rewolucyjna	
Organizacja Bojowa PPS	
krwawa środa	
ochrana	
X Pawilon Cytadeli Warszawskiej	
Związek Walki Czynnej	
Józef Piłsudski	
Walery Stawek	
Kazimierz Sosnkowski	
Aleksander Prystor	
Maria Piłsudska	
Aleksandra Piłsudska	

KARTA PRACY NR 2

Zadanie: Przeanalizuj wybrane sceny z filmu „Piłsudski”.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

KARTA PRACY NR 2

Zadanie: Przeanalizuj wybrane sceny z filmu „Piłsudski”.

7.

8.

9.

10.

11.

12.

KARTA PRACY NR 3

Zadanie: Przeanalizuj tekst źródłowy z epoki i wykonaj poniższe polecenia.

„Każdy rząd zaborczy dąży do wynarodowienia podbitego narodu, chce go przerobić na swój ład; w tym celu narzuca mu swój język, swoje szkoły, swoje sądownictwo, swoje urzędy polityczne – jednym słowem, narzuca mu całą swoją cywilizację i swój ustrój polityczny; oprócz tego rząd zaborczy wydaje prawa wyjątkowe skierowane przeciw podbiteму narodowi i nieraz doprowadza do ruiny kraj, dawniej kwitnący dobrobytem”.
„Robotnik”, luty 1894, s. 2.

1. Wyjaśnij pojęcie terminu „rząd zaborczy”.
2. Scharakteryzuj, w jaki sposób rządy zaborcze niszczą podporządkowane sobie narody.

KARTA PRACY NR 3

Zadanie: Źródła ikonograficzne z epoki.

[Źródło: Wikipedia]

[Źródło: Wikipedia]

KARTA PRACY NR 3

Zadanie: Źródła ikonograficzne z epoki.

3.

[Źródło: Wikimedia Commons]

4.

[Źródło: Wikimedia Commons]

5.

[Źródło: Wikipedia]

6.

[Źródło: Wikipedia]

KARTA PRACY NR 2

Zadanie: Przeanalizuj wybrane sceny z filmu „Piłsudski”.

NR	Propozycja uzupełnienia
1	Polacy między mocarstwami Zestawienie pierwszej sceny filmu z jedną z finałowych. Niepodległościowe dążenia Piłsudskiego symbolizują ówczesne rozdarcie Polaków między dwoma mocarstwami. Rosja (scena 1.) jako imperium, które w siłowy sposób próbuje zniszczyć polskość.
2	Austria (Austro-Węgry) była państwem, które dawało Polakom znaczny margines swobody z zastrzeżeniem, że pełna niezależność jest niemożliwa.
3	Główna część filmu pokazuje etapy walki o późniejszą niepodległość. Podjęcie decyzji o siłowej walce z caratem – podkreślenie, że wizja Piłsudskiego miała wielu przeciwników.
4	Manifestacje przeradzały się w zamieszki, które pokazywały, że Polacy chcą wyswobodzić się spod jarzma zaborców.
5	Trudy konspiracji, działalność w ukryciu. Bojowcy mieli świadomość, że każdy ich ruch jest bacznie obserwowany, a gra z zaborczymi władzami toczyła się o najwyższą stawkę.
6	Konsekwencją działań bojowych nierzadko były ofiary śmiertelne wśród niewinnych osób.
7	Dzięki powodzeniu akcji pod Bezdanami (1908) bojowcy mogli rozpocząć nowy etap działalności i stworzyć podwaliny przyszłych Legionów Polskich.
8	Scena ukazująca obecność Polski między wielkimi mocarstwami. Piłsudskiemu tworzącemu symboliczną układankę marzy się Polska w granicach przedrozbiorowych.
9	Legiony Polskie Dzięki stworzeniu profesjonalnych polskich oddziałów wojskowych po wybuchu I wojny światowej Polacy mogli włączyć się do walki o odzyskanie niepodległości ojczyzny.
10	
11	Józef Piłsudski jako osoba prywatna Film pokazuje Piłsudskiego nie tylko jako bohatera walczącego o Polskę, ale też jako zwykłego człowieka.
12	Finałowa scena filmu pokazuje, że osoby zarządzające państwem muszą podporządkować działalności publicznej swoje życie prywatne.

KARTA PRACY NR 3

Zadanie: Źródła ikonograficzne z epoki.

NR	Propozycja uzupełnienia
1	<p>Grafiki i rysunki z epoki Działalność bojowa PPS nie zachowała się na fotografiach. Rysunek przedstawiający bojowca strzelającego do carskiego policjanta (czasopismo „Robotnik”, 1908). Źródło: Wikipedia</p>
2	<p>Grafika przedstawiająca akcję ekspropriacyjną pod Rogowem. Warto podkreślić, że obie grafiki cechuje znaczny dynamizm wizualny. Źródło: Wikipedia</p>
3	<p>Legiony Polskie</p>
4	<p>Zachowała się pokaźna ilość zdjęć dokumentująca działalność Legionów Polskich. Zdjęcia przedstawiają żołnierzy przemieszczających się na front, podczas apeli, a także w sytuacjach codziennych. Źródło: Wikimedia Commons</p>
5	<p>Legiony Polskie jako temat malarski Jerzy Kossak, „Wymarsz 1. Kompanii Kadrowej z Oleandrów”, 1934. Wymarsz Legionów z Krakowa chwilę po wybuchu I wojny światowej. Źródło: Wikipedia</p>
6	<p>Wojciech Kossak, „Józef Piłsudski na Kasztance”, 1928 Jeden z najświetniejszych obrazów przedstawiających Józefa Piłsudskiego na jego ulubionym koniu. Źródło: Wikipedia</p>

Fotografia z planu filmowego, fot. Jarosław Sosiński

historia, historia i społeczeństwo

90 min

szkoła ponadpodstawowa/ponadgimnazjalna

Wpływ Józefa Piłsudskiego na kształt II Rzeczypospolitej

Cele lekcji

Podczas lekcji uczeń:

- analizuje różne teksty kultury;
- poznaje i ocenia wkład Józefa Piłsudskiego w odzyskanie nieodległości Polski;
- utrwała wiedzę z zakresu historii Polski w kontekście odzyskania niepodległości;
- prezentuje swoje stanowisko;
- doskonali umiejętności wnioskowania, dyskusji.

Powiązanie z podstawą programową

Szkoła ponadgimnazjalna, poziom podstawowy

Uczeń:

- opisuje odrodzenie państwa polskiego;
- ocenia wkład Józefa Piłsudskiego w odbudowę państwa polskiego.

Szkoła ponadgimnazjalna, poziom rozszerzony

Uczeń:

- zna program i działaczy PPS;
- rozumie zależność między programem politycznym PPS a zmieniającymi się warunkami społecznymi (5.4);
- omawia działalność Józefa Piłsudskiego w kontekście sprawy polskiej w czasie I wojny światowej (1.5, 1.6).

Szkoła ponadpodstawowa, poziom podstawowy

Uczeń:

- charakteryzuje postawy społeczeństwa polskiego w stosunku do zaborców;
- przedstawia genezę nowoczesnych ruchów politycznych (socjalizmu) z uwzględnieniem ich przedstawicieli.

Szkoła ponadpodstawowa, poziom rozszerzony

Uczeń:

- charakteryzuje przykłady politycznych działań państwowotwórczych i wymienia ich liderów.

Metody i formy pracy

Podczas lekcji nauczyciel wykorzystuje następujące metody i formy pracy z uczniem:

- praca z dziełem filmowym;
- dyskusja;
- praca w grupie.

Środki dydaktyczne

Podczas lekcji nauczyciel wykorzystuje następujące środki dydaktyczne:

- film „Piłsudski”;
- karty pracy;
- film IPN „Gra o niepodległość”;
- materiały z portali: Dzieje.pl, Polskieradio.pl, lpn.gov.pl.

Przygotowanie do lekcji

Uczniowie oglądają film przed lekcją. Nauczyciel przygotowuje karty pracy dla wszystkich uczniów. Materiał z kart pracy może być podstawą do zredagowania notatki z lekcji.

PRZEBIEG LEKCJI

Wprowadzenie

„To jest kwestia woli, a nie geografii”

Lekcję można zacząć od rozmowy z uczniami o ich wrażeniach po obejrzeniu filmu.

Proponowane pytania:

- 1) Co wam szczególnie się podobało?
- 2) Na co zwróciliście uwagę?
- 3) O czym jest ten film? O Józefie Piłsudskim, o Polsce, o Europie w przededniu wybuchu I wojny światowej?
- 4) W jakich latach rozgrywa się akcja filmu?
- 5) Czy film jest biografią Józefa Piłsudskiego?
- 6) Jakie są powszechne skojarzenia z osobą Józefa Piłsudskiego?

Po krótkiej rozmowie na temat wrażeń po obejrzeniu filmu nauczyciel wyświetla kadr z tego dzieła podpisany słowami: „To jest kwestia woli, a nie geografii”. Nauczyciel pyta, co przedstawia wyświetlona scena i jak można ją zinterpretować.

W tej części lekcji nauczyciel może przypomnieć historię Europy przed I wojną światową, sytuację geopolityczną przed 1914 rokiem, a także warunki na ziemiach polskich pod zaborami.

Fotografia z planu filmowego, fot. Jarosław Sosiński

Wskazując na metaforyczny obraz Europy w 1914 roku, nauczyciel wraca do odpowiedzi uczniów, o czym jest film: o Józefie Piłsudskim, o Polsce czy o Europie w przededniu wybuchu I wojny światowej.

Historia zapamiętała Józefa Piłsudskiego jako twórcę niepodległej Polski, męża stanu. Jednak film ukazuje walkę Komendanta nie tylko o Polskę, ale też o siebie. Walkę nie tylko z zaborcami, lecz także z przeciwnościami zewnętrznymi i wewnętrznymi. Puzzle mogą być metaforą różnych wydarzeń, okoliczności, przeżyć, doświadczeń, ludzi, decyzji, które tworzą osobowość danej postaci.

Nauczyciel prosi, aby uczniowie określili, które wydarzenia, osoby, decyzje, doświadczenia ukazane w filmie wpłynęły na osobowość Józefa Piłsudskiego, a które ukształtowały go jako wodza i polityka.

Nauczyciel dzieli uczniów na kilkuosobowe grupy. Każdej grupie rozdaje Kartę pracy nr 1 i prosi o wypisanie skojarzeń na podstawie filmu. Następnie zwraca się do uczniów, żeby skojarzenia pogrupowali w kategorie dotyczące życia: politycznego, społecznego, partyjnego, osobistego.

Uczniowie pracują w grupach.

Przykładowe skojarzenia:

- potajemne wydawanie czasopisma „Robotnik”,
- pobyt w zakładzie psychiatrycznym, ucieczka,
- działalność w Polskiej Partii Socjalistycznej (różne fazy: współtworzenie młodej, nielicznej partii, walka o jej program, spory wśród członków ugrupowania, odsunięcie od kierownictwa partii, założenie proniepodległościowego odłamu partii),
- tworzenie Organizacji Bojowej, Związku Strzeleckiego, Legionów,
- demonstracja PPS na placu Grzybowskiem,
- akcja na stacji kolejowej w Bezdanach,

- osamotnienie,
- zmęczenie psychiczne w czasie pobytu w szpitalu psychiatrycznym,
- zmęczenie fizyczne spowodowane wielomiesięcznym pobytem w szpitalu psychiatrycznym,
- spory z członkami PPS o program partii,
- spory z członkami PPS i próby przekonania ich, aby zmienili taktykę działania i przeszli do czynu,
- śmierć współtowarzyszy,
- śmierć przypadkowych przechodniów, np. na placu Grzybowskim,
- choroba, problemy zdrowotne,
- walka o władzę w PPS, rozłam, przejęcie władzy przez „młodych”, którzy nie popierali hasła walki o niepodległość Polski,
- problemy finansowe,
- problemy rodzinne,
- problemy uczuciowe, romans,
- śmierć pasierbicy.

Po wyznaczonym czasie uczniowie dzielą się efektami pracy w grupach, porównują skojarzenia.

Nauczyciel może nawiązać do ukazanych w filmie przełomowych wydarzeń z historii Polski i Europy, takich jak sytuacja Polaków pod zaborem rosyjskim, narodziny, rozwój i rozłam w Polskiej Partii Socjalistycznej, rewolucja 1905 roku, kształtowanie się sytuacji politycznej przed wybuchem wojny, tworzenie Legionów.

Prowadzący jako podsumowanie pracy w grupach przywołuje słowa Józefa Piłsudskiego skierowane do żołnierzy w 1918 roku (Karta pracy nr 2):

„Być zwyciężonym i nie ulec to zwycięstwo, zwyciężyć i spocząć na laurach to klęska. Kto chce, ten może, kto chce, ten zwycięża, byle chcenie nie było kaprysem lub bez mocy”.

Nauczyciel pyta uczniów, jak rozumieją te słowa, do czego można je odnieść, czy oddają one osobowość Józefa Piłsudskiego.

Realizacja tematu

„Chcemy Polski...”

Nauczyciel przywołuje słowa Józefa Piłsudskiego: „Chcemy Polski niepodległej, abyśmy mogli urządzić tam życie lepsze i sprawiedliwsze dla wszystkich”.

Nauczyciel prosi uczniów, żeby na podstawie filmu przywołali bohaterów, którzy prezentowali poglądy odmienne od przekonań Józefa Piłsudskiego, inne postawy wobec idei niepodległości Polski.

Po krótkiej rozmowie nauczyciel rozdaje uczniom Kartę pracy nr 3, wyświetla jej treść z fragmentami dialogów z filmu.

Fragmenty dialogów:

„Ten kraj nigdy nie miał lepszego czasu jak teraz, pod carem – nigdy! Wszystko rośnie: kolej, fabryki, wolność. Ja na ścianie mam Kościuszkę – i co? Wolno! Życ się chce. A wam ciągle mało. Ludzi burzycie, wiarę gubicie, a wszystko pod sztandarem Polski. Polska, Polska,

Polska... A tu nie ma już wolnego miejsca. Między Rosją, a Niemcami nie ma już wolnego miejsca i naprawdę nie należy ludzi oszukiwać”.

„Myślisz, że to dobra droga – strzelanie do ludzi?

– Na ten czas jedyna.

– Krzywda zawsze rodzi krzywdę.

– Marazm lepszy?”.

„Czego się boicie? Polska do was idzie! Po latach niewoli Polska idzie.

– Na długo?”.

„Zawsze mówiłem, że Polacy chcą niepodległości, ale pragną, by kosztowała dwa grosze, dwie krople krwi. Dziś mamy dziejową szansę, aby tę opinię zmienić”.

Uczniowie przy wsparciu nauczyciela przypisują przywołane opinie do bohaterów filmu. Starają się nazwać postawy, jakie przybierali Polacy wobec zaborcy; odwołują się do idei walki o niepodległość; stosują terminy: „lojalizm”, „pozytywizm”, „podporządkowanie”, „walka zbrojna”.

Nauczyciel w krótkim wykładzie przywołuje okoliczności wybuchu I wojny światowej i sytuację Polski w czasie trwania działań wojennych.

Nauczyciel wyświetla na tablicy Kartę pracy nr 4 i prosi, aby uczniowie, odwołując się do filmu, przypomnieli przyjętą przez Józefa Piłsudskiego taktykę walki o niepodległość Polski.

Uczniowie uzupełniają kartę pracy.

Fotografia z planu filmowego, fot. Jarosław Sosiński

Faza 1. „Wykorzystując wojnę narodów, wkroczymy do Królestwa Polskiego. Zajmiemy Warszawę.

Faza 2. „Jesteśmy z Anglią i Francją przeciw Niemcom. Jestem przekonany, że początkowa przewaga Niemców pokona nas. Ale bogactwa i zasoby Francji i Anglii wezmą w końcu górę nad siłami Niemców”.

Nauczyciel pyta uczniów, czy Józef Piłsudski był jedynym politykiem i wodzem, który miał wizję walki o niepodległość Polski, czy strategia Piłsudskiego, w jaki sposób wywalczyć powrót Polski na mapę Europy, była jedyną? Po krótkiej rozmowie lub dyskusji moderowanej nauczyciel prezentuje uczniom materiał multimedialny Instytutu Pamięci Narodowej „Gra o niepodległość”:

<https://www.youtube.com/watch?v=M55hKTnUbKk>

Przed projekcją nauczyciel rozdaje Kartę pracy nr 5. Uczniowie zapoznają się z tekstem. W czasie projekcji starają się uzupełnić luki w tekście. Po obejrzeniu materiału uczniowie wraz z nauczycielem wspólnie sprawdzają tekst, uzupełniają brakujące informacje. Jako podsumowanie tej części lekcji nauczyciel prezentuje materiał przygotowany przez Instytut Pamięci Narodowej – wystawę „Ojcowie niepodległości”, i zachęca do samodzielnego zapoznania się z materiałem, poznania innych Polaków, którzy noszą miano Ojców niepodległości.

<https://ipn.gov.pl/pl/edukacja-1/wystawy/43988,Ojcowie-Niepodleglosci.html>

Podsumowanie tematu

„Odrodzona i Niepodległa!”

Jako podsumowanie zajęć nauczyciel proponuje powrót do jednego z ostatnich kadrów filmu, w którym Józef Piłsudski ogłosił światu powstanie państwa polskiego.

Nauczyciel rozdaje uczniom Kartę pracy nr 6 i prosi o zapoznanie się z tekstem źródłowym, a następnie udzielenie odpowiedzi. Jako materiał pomocniczy mogą służyć materiały:

<https://dzieje.pl/aktualnosci/telegram-jozefa-pilsudskiego-notyfikujacy-powstanie-panstwa-polskiego-16-listopada-1918->

<https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/978065,Pilsudski-oglasza-swiatu-wolna-Polske>

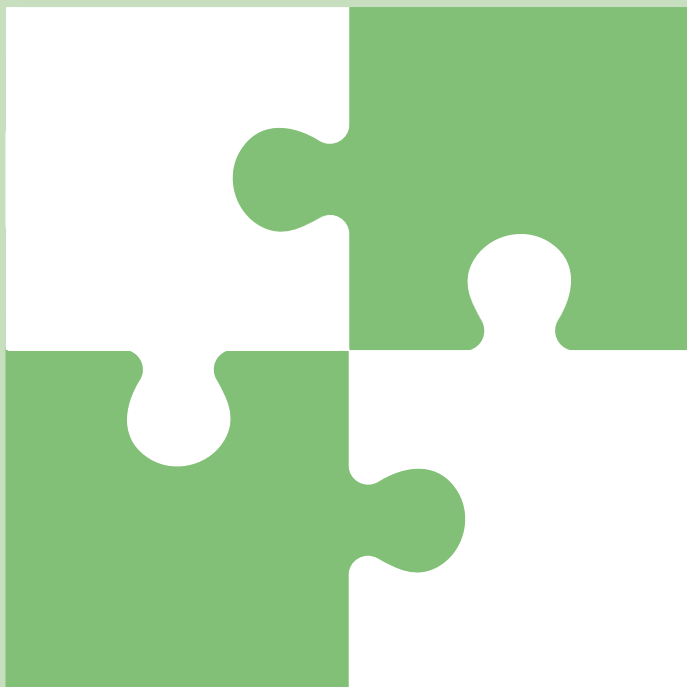
Zadanie domowe (do wyboru):

1. Zadanie grupowe: do wybranych kadrów z filmu „Piłsudski” przygotujcie memy zachęcające do obejrzenia filmu i ukazujące Józefa Piłsudskiego jako twórcę niepodległej Polski.
2. Zadanie grupowe: na podstawie dowolnie wybranej biografii Józefa Piłsudskiego wybierzcie wydarzenie z historii Polski w latach 1918–1935 i na jego podstawie pokażcie wpływ Józefa Piłsudskiego na kształt II RP. Wybrane wydarzenie przedstawcie w formie sceny filmowej.

Wybrane przykładowe kadry z filmu do zadania 1.

KARTA PRACY NR 1

KARTA PRACY NR 2

„Być zwyciężonym i nie ulec to zwycięstwo,
zwyciężyć i spocząć na laurach to klęska.
Kto chce, ten może, kto chce, ten zwycięża,
byle chcenie nie było kaprysem lub bez mocy”.

„Chcemy Polski niepodległej,
abyśmy mogli urządzić tam życie
lepsze i sprawiedliwsze
dla wszystkich”.

KARTA PRACY NR 3

Tekst 1.

„Ten kraj nigdy nie miał lepszego czasu jak teraz, pod carem – nigdy! Wszystko rośnie: kolej, fabryki, wolność. Ja na ścianie mam Kościuszkę – i co? Wolno! Życ się chce. A wam ciągle mało. Ludzi burzycie, wiarę gubicie, a wszystko pod sztandarem Polski. Polska, Polska, Polska... A tu nie ma już wolnego miejsca. Między Rosją a Niemcami nie ma już wolnego miejsca i naprawdę nie należy ludzi oszukiwać”.

Tekst 2.

„Myślisz, że to dobra droga – strzelanie do ludzi?

- Na ten czas jedyna.
  - Krzywda zawsze rodzi krzywdę.
  - Marazm lepszy?”.
-

Tekst 3.

„Czego się boicie? Polska do was idzie! Po latach niewoli Polska idzie.

- Na długo?”.
-

Tekst 4.

„Zawsze mówiłem, że Polacy są i chcą niepodległości, ale pragną, by kosztowała dwa grosze, dwie krople krwi. Dziś mamy dziejową szansę, aby tę opinię zmienić”.

KARTA PRACY NR 4

FAZA 1.

FAZA 2.

KARTA PRACY NR 5

Zadanie: Uzupełnij poniższy tekst, odwołując się do filmu multimedialnego Instytutu Pamięci Narodowej.

Wielka Wojna wybuchła w roku _____. Dla Polski była to szansa powrotu na mapę Europy po _____ latach. Tacy politycy jak: Józef Piłsudski _____ czy _____ mieli jeden cel, ale odmienne do tego celu drogi.

Wizja Józefa Piłsudskiego zakładała _____. Kuźnię kadr przyszłego Wojska Polskiego miały stanowić _____, a Polska miała być krajem _____ i wielonarodowym.

Roman Dmowski był pisarzem _____. Jego wizją było państwo _____. W porozumieniu z państwami ententy utworzył _____.

Ignacy Paderewski był słynnym _____. Dzięki niemu sojusznikiem sprawy polskiej stał się _____. Ważnymi wydarzeniami na drodze do niepodległości były: kryzys przysięgowy z _____ roku, uwięzienie _____ w Magdeburgu, powołanie we Francji w 1917 roku _____ oraz _____, który został uznany za oficjalne _____.

Deklaracja stworzenia niepodległego państwa polskiego została zawarta w 13. punkcie _____.

W listopadzie 1918 roku Józef Piłsudski objął stanowisko _____ i ogłosił światu _____. Powrót Polski na mapę Europy został potwierdzony w czasie konferencji _____.

KARTA PRACY NR 6

Pytanie:

„Jaką wizję Polski przedstawia Józef Piłsudski w telegramie notyfikującym powstanie państwa polskiego”.

Do P. Prezydenta Stanów Zjednoczonych,
Do Królewskiego Rządu Angielskiego,
Do Rządu Rzeczypospolitej Francuskiej,
Do Królewskiego Rządu Włoskiego,
Do Cesarskiego Rządu Japońskiego,
Do Rządu Rzeczypospolitej Niemieckiej i do Rządów wszystkich Państw
wojujących i neutralnych

Jako Wódz Naczelny Armii Polskiej, pragnę notyfikować rządowi i narodom
wojującym i neutralnym istnienie Państwa Polskiego Niepodległego,
obejmującego wszystkie ziemie zjednoczonej Polski.

Sytuacja polityczna w Polsce i jarzmo okupacji nie pozwoliły
dotychczas narodowi polskiemu wypowiedzieć się swobodnie o swym losie.
Dzięki zmianom, które nastąpiły wskutek świetnych zwycięstw armii
sprzymierzonych – wznowienie niepodległości i suwerenności Polski
staje się odtąd faktem dokonany.

Państwo Polskie powstaje z woli całego narodu i opiera się na podstawach
demokratycznych. Rząd Polski zastąpi panowanie przemocy, która przez
sto czterdzieści lat ciążyła nad losami Polski – przez ustrój zbudowany
na porządku i sprawiedliwości.

Opierając się na Armii Polskiej pod moją komendą, mam nadzieję, że odtąd
żadna armia obca nie wkroczy do Polski, nim nie wyrazimy w tej sprawie
formalnej woli naszej. Jestem przekonany, że potężne demokracje Zachodu
udziela swej pomocy i braterskiego poparcia Polskiej Rzeczypospolitej
Odrodzonej i Niepodległej.

Wódz Naczelny
Piłsudski

Za Ministra Spraw Zagranicznych
Filipowicz

Warszawa, 16 XI 1918 r.

godzina wychowawcza

45 min

szkoła ponadpodstawowa/ponadgimnazjalna

Piłsudski i inni – kim są autorytety dla współczesnej młodzieży? W nawiązaniu do filmu „Piłsudski” w reż. Michała Rosy

Cele lekcji

Podczas lekcji uczeń:

- definiuje i analizuje pojęcie autorytetu i odnosi je do kanonu własnych wartości;
- doskonali umiejętność pracy w grupie oraz kompetencje społeczne i emocjonalne;
- ćwiczy umiejętność wyszukiwania i selekcjonowania informacji;
- dostrzega w filmie – jako tekście kultury – źródło wiedzy o historii i inspiracje do refleksji o współczesności.

Podstawowe kierunki realizacji polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2019/2020

- wychowanie do wartości przez kształtowanie postaw obywatelskich i patriotycznych.

Metody i formy pracy

Podczas lekcji nauczyciel wykorzystuje następujące metody i formy pracy z uczniem:

- metoda problemowa;
- burza mózgów;
- elementy debaty za i przeciw;
- praca w grupach;
- praca indywidualna.

Środki dydaktyczne

Podczas lekcji nauczyciel wykorzystuje następujące środki dydaktyczne:

- film „Piłsudski”;
- smartfony/tablety z dostępem do internetu;
- karty pracy.

Fotografia z planu filmowego, fot. Jarosław Sosiński

Przygotowanie do lekcji

Uczniowie przed planowaną lekcją oglądają w kinie film „Piłsudski” w reż. Michała Rosy. Koncepcja lekcji jest oparta na aktywności uczniów, służy doskonaleniu umiejętności pracy w grupie, a także formułowaniu wniosków o jej głównych wartościach, czyli nabywaniu kompetencji społecznych oraz emocjonalnych. Rola nauczyciela ogranicza się do bycia moderatorem, ale jednocześnie daje prowadzącemu możliwość zaprezentowania własnych przemyśleń, które mogą stać się inspiracją do refleksji uczniowskiej.

Dla przebiegu lekcji istotny jest sposób podziału klasy na grupy – o ich składzie może zdecydować nauczyciel lub uczniowie sami dobierają się według własnych upodobań.

Przewidziano pięć głównych zadań, które uczniowie będą realizowali w grupach. Każdy z członków grupy może być zatem liderem w trakcie pracy nad jednym z zadań. Pomoże to w podsumowaniu pracy w grupie, gdy uczniowie będą udzielali sobie pozytywnych informacji zwrotnych związanych ze współpracą w czasie lekcji.

PRZEBIEG LEKCJI

Wprowadzenie

Nauczyciel rozpoczyna lekcję od pytania: Które cechy charakteru czynią z Piłsudskiego autorytet, a które mogą wpływać na osłabienie autorytetu bohatera? Każdy z uczniów udziela krótkiej wypowiedzi.

Fotografia z planu filmowego, fot. Jarosław Sosiński

Realizacja tematu

Uczniowie na prośbę nauczyciela dzielą się na pięcioosobowe grupy.

Pierwszym zadaniem dla każdej z grup jest stworzenie własnej definicji autorytetu, a następnie porównanie jej z definicją słownikową. Uczniowie korzystają z telefonów komórkowych/tabletów, żeby wyszukać informacje w Wikipedii, Wikisłowniku, Słowniku Języka Polskiego online i innych źródłach. Następnie określają, które elementy tych definicji są wspólne, a które się różnią. Uczniowie prezentują krótkie wypowiedzi na forum.

Nauczyciel zadaje pytanie: Czy potrzebne są ci autorytety? Każdy z uczniów najpierw przedstawia swoje stanowisko w grupach, a następnie z całą grupą przygotowuje argumenty za i przeciw, które później zostaną zaprezentowane na forum. Podsumowaniem pracy w grupach jest głosowanie przez podniesienie ręki w odpowiedzi na pytanie: Czy współczesna młodzież potrzebuje autorytetów?

Uczniowie, nadal podzieleni na grupy, otrzymują polecenie wytypowania znanej osoby (np. publicznej, postaci historycznej lub współczesnej), która – ich zdaniem – zasługuje na miano autorytetu. Każdy z członków grupy najpierw podaje swoją propozycję i argumenty potwierdzające status autorytetu. Ma to na celu wymianę poglądów i stworzenie pretekstu do dyskusji wewnątrzgrupowych. Następnie każda grupa wybiera i prezentuje na forum jedną wybraną postać, przedstawiając jej najistotniejsze przymioty.

Kolejnym zadaniem dla grup jest wyszukanie w internecie (dostępnym w telefonie komórkowym lub na tablecie) informacji o wybranej postaci i wskazanie cech, które czynią z niej autorytet, i tych, które można uznać za jej słabości. Po 5 minutach uczniowie prezentują wyniki reasearchu na forum.

Nauczyciel inicjuje dyskusję na temat: Czy autorytet musi być absolutny i niepodważalny?. Prosi uczniów o sformułowanie argumentów za i przeciw.

Warto poświęcić kilka ostatnich minut lekcji na refleksje uczniów dotyczące pracy w grupach i tego, jakie cechy i umiejętności każdego z nich sprawiły, że grupa pracowała bardziej efektywnie i w dobrej atmosferze.

Podsumowanie tematu

Podsumowaniem lekcji jest próba odpowiedzi na pytanie: Czy Piłsudski pokazany w filmie jest dla nas autorytetem? Uczniowie rozmawiają w grupach, a następnie prezentują argumenty na forum.

Zadanie domowe (do wyboru):

1. Zinterpretuj pisemnie wypowiedź Alberta Einsteina: „Aby ukarać mnie za moją pogardę dla autorytetów, los sprawił, że sam stałem się autorytetem”.
2. Przygotuj mapę myśli w formie atrakcyjnego graficznie plakatu (z użyciem grafik lub technik myślografii) obrazującego zagadnienia:
  - Kobiety autorytety w historii i/lub życiu publicznym.
  - O równowadze płciowej lub jej braku w świecie wzorców i ideałów.
3. Przeczytaj tekst „Tytuł jako symbol autorytetu” i streść go w 40–60 słowach (Karta pracy nr 1).

Na następnej godzinie wychowawczej nauczyciel odnosi się do prac uczniów, prezentowane są wnioski i odbywa się dyskusja z młodzieżą.

KARTA PRACY NR 1

Tytuł jako symbol autorytetu

Zadziwia to, że wcale nie trzeba być prawdziwym autorytetem, aby zachować jego cechy. Oznacza to, że jedynie zachowując zewnętrzne pozory, można stosunkowo łatwo wcielić się w rolę autorytetu i osiąść jego moc wpływania na innych. Wystarczy kilka prostych symboli, aby wywołać uległość.

Jednym z najsilniejszych symboli są tytuły. Normalnie potrzeba wielu lat, aby zdobyć wysoki tytuł naukowy czy inny, np. dyrektor, jednakże łatwo przypiąć sobie etykietkę i zawłaszczyć prawo, jakim ktoś naprawdę tytułowany się szczyci.

W większości wyborów spośród dwóch głównych kandydatów na prezydenta USA wygrywał ten wyższy. Podobnie wyżsi mężczyźni mają większe szanse spotkać się z zainteresowaniem kobiet, jednak jeżeli chodzi o kobiety, to zwykle wybierane są te drobniejsze.

Wyniki jednego z doświadczeń pozwoliły wysnuć wnioski, iż tytuł wpływa na postrzeganie posiadającej go osoby w ciekawy sposób. Pięciu różnym grupom studentów pokazywano zdjęcie tego samego człowieka, prosząc o ocenę jego wzrostu. W pierwszej przedstawiano go jako studenta, w następnych – asystenta, wykładowcę, docenta i profesora. Przy każdym skoku w hierarchii średnia ocena wzrostu rosła o blisko pół cala, co oznacza, że profesor był postrzegany jako o sześć centymetrów wyższy niż student. Związek między statusem i postrzeganą wielkością wydaje się czymś powszechnym, np. niektóre doświadczenia pokazują, że dzieci przeceniają wielkości monet tym bardziej, im większego są nominału – dotyczy to zresztą także dorosłych, co pokazały badania przeprowadzone jeszcze w latach pięćdziesiątych na studentach, przeceniających fizyczne wielkości kart o większych wartościach pieniężnych.

W związku z wyraźnym powiązaniem wielkości i statusu można łatwo manipulować każdą z tych cech poprzez zmianę drugiej. W niektórych społecznościach zwierząt fizyczna wielkość jest głównym czynnikiem świadczącym o pozycji w hierarchii. Co ciekawe, część zwierząt minimalizuje skutki agresji wewnątrzgatunkowej, stosując jedynie samo manifestowanie swej wielkości, np. poprzez specjalne wyginanie się, jeżenie sierści, nadymanie płuc.

Równie ciekawy jak samo uleganie autorytetom jest mechaniczny opór wobec osób, które za autorytet uważane nie są. Pokazał to eksperyment przeprowadzony przez psychologów Douglasa Petersa i Stephena Ceciego w roku 1982, gdy przepisali oni dwanaście prac naukowych opublikowanych w znanych periodykach, zmieniając jedynie nazwiska autorów i renomowanych instytucji, z których owi autorzy się wywodzili, na nazwy nikomu nieznanne. Każdy z artykułów został przedstawiony periodykom, w których kilkanaście miesięcy wcześniej był opublikowany, z propozycją ponownej publikacji. Okazało się, że osiem z dziewięciu artykułów, jakie nie zostały rozpoznane, zostało odrzuconych przez recenzentów jako niespełniające wymogów. Jak widać, wyraźnie zadziałała tutaj siła autorytetu.

Źródło: https://pl.wikibooks.org/wiki/Techniki_manipulacji_psychologicznej/Si%C5%82a_autorytetu

wiedza o społeczeństwie

45 min

szkoła ponadpodstawowa/ponadgimnazjalna

Debata historyczna jako narzędzie do nauki wystąpień publicznych

Cele lekcji

Podczas lekcji uczeń:

- poznaje podstawowe narzędzia do prowadzenia debaty;
- doskonali umiejętność wyrażania własnego zdania na forum grupy i w parach;
- uczy się formułować argumenty, wykorzystując SEXI (State, Explain, Illustrate);
- doskonali umiejętności analizy i interpretacji dzieła filmowego.

Powiązanie z podstawą programową

Podczas lekcji uczeń:

- wyjaśnia i analizuje prawidłowości życia społecznego oraz wybrane współczesne procesy społeczne (I.1);
- wykorzystuje informacje do tworzenia własnej wypowiedzi na temat zjawisk życia społecznego, w tym politycznego, oraz ich oceny (II.3);
- współpracuje w grupie z uwzględnieniem podziału zadań oraz wartości obowiązujących w życiu społecznym, rozwija w sobie postawy obywatelskie (IV.2).

Metody i formy pracy

Podczas lekcji nauczyciel wykorzystuje następujące metody i formy pracy z uczniem:

- praca w parach, grupach, z klasą;
- dyskusja;
- pogadanka;
- film instruktażowy „Schodki/Ćwiczenie debatanckie/Podręcznik debat historycznych”.

Środki dydaktyczne

Podczas lekcji nauczyciel wykorzystuje następujące środki dydaktyczne:

- film „Piłsudski”;
- filmy instruktażowe o debatach;
- telefon/tablet z dostępem do internetu;
- karta pracy;
- rzutnik.

Przygotowanie do lekcji

Uczniowie przed lekcją powinni obejrzeć film „Piłsudski” w reż. Michała Rosy. Salę lekcyjną należy przygotować tak, aby w środku była wolna przestrzeń, a uczniów poprosić o przyniesienie telefonów/tabletów.

PRZEBIEG LEKCJI

Wprowadzenie

Nauczyciel podczas krótkiej pogadanki sprawdza, czy uczniowie wiedzą, na czym polega debata. Rozdaje karteczki i prosi, żeby każdy napisał swoją opinię na temat tej formy dyskusji. Podsumowuje pracę uczniów i przechodzi do tematu lekcji.

Realizacja tematu

Nauczyciel prosi uczniów, żeby ustawili się na środku sali lekcyjnej. Stosuje metodę „za/przeciw” (tezy w załączniku; szczegółowa instrukcja, jak przeprowadzić ćwiczenie znajduje się w filmie „Za czym stoisz?/Ćwiczenie debatanckie/Podręcznik debat historycznych”:

<https://www.youtube.com/watch?v=2Y2QMKNluOQ>

Prowadzący prosi uczniów o odliczenie do dwóch. Następnie młodzież dzieli się na grupy, a potem dobiera w pary. Prowadzący lekcję tłumaczy zasady drugiego ćwiczenia Speed Debating (szybkie dyskusje „1 na 1” po wylosowanej stronie). Dyskutanci ustawiają się twarzami do siebie i na przemian argumentują za tezą i przeciw niej (każda osoba ma 30-90 sekund na wypowiedź). Następnie każdy uczeń zmienia partnera do debaty, jej temat i swoje stanowisko wobec zagadnienia. Najlepiej przeprowadzić 2-4 rundy debaty.

Propozycja tezy

Tylko walka przyczyniła się do odzyskania przez Polskę niepodległości.

Po zakończeniu ćwiczenia nauczyciel wyjaśnia, na czym polega metoda SEXI. Prosi uczniów o przygotowanie telefonów/tabletów, zeskanowanie QR kodu (załącznik) oraz obejrzenie filmu instruktażowego „Schodki/Ćwiczenie debatanckie/Podręcznik debat historycznych”. Później nauczyciel może pokazać uczniom schemat zasady (załącznik). Następnie dzieli uczniów na czteroosobowe grupy. Każda z grup powinna przygotować argumenty odpowiadające wylosowanym tematom, wykorzystując poznaną zasadę.

Propozycje tematów:

1. Polska Partia Socjalistyczna przyczyniła się do odzyskania przez Polskę niepodległości.
2. Rewolucja jest walką o idee społeczne, w tym niepodległościowe.
3. Tworzenie struktur organizacji pozarządowych wpływa na dobre działanie państwa.
4. Uznanie państwa na arenie międzynarodowej wpływa na jego niepodległość.
5. Silne wojsko decyduje o obronności państwa.
6. Kobiety odegrały ważną rolę w walce Polski o niepodległość.

Podsumowanie tematu

Nauczyciel zaznacza, że ćwiczenia były zachętą do debatowania. Nowe narzędzie, które uczniowie poznali, można wykorzystać do tworzenia wypowiedzi ustnych. Prowadzący lekcję podaje stronę Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku jako miejsce, gdzie mogą znaleźć materiały do prowadzenia debat historycznych.

Materiały dodatkowe:

- „Podręcznik debat historycznych”
https://muzeumpilsudski.pl/wp-content/uploads/2019/06/podrecznik_debat.pdf
- „Zeszyty do debat historycznych”
<https://muzeumpilsudski.pl/zeszyty-do-debat/>
- Polecane tematy:
  1. Niepodległość czy socjalizm?
  2. Drogi Polek do niepodległości.
  3. Jak ku niepodległości?
- Uzupełnienie wiedzy na temat życia Józefa Piłsudskiego – „Blog z wąsem”
<http://muzeumpilsudskiblog.pl/>

ZAŁĄCZNIKI

Tezy do ćwiczenia „za/przeciw”

Tezy na początek:

1. W szkole powinno być więcej lekcji historii.
2. Możemy użyć przemocy w konkretnym celu.
3. Pomnik Józefa Piłsudskiego powinien stać w każdym mieście.

Tezy do filmu:

4. Życia prywatnego nie powinno się łączyć z życiem politycznym/publicznym.
5. Dokonań jednostki nie powinno się oceniać z perspektywy jednego wydarzenia.
6. Silny w grupie jest gwarantem jej sukcesu.

Nauczyciel może po omówieniu wyboru stanowiska przez uczniów nawiązać do filmu i zapytać, czy potrafią połączyć konkretne pytanie z wątkami ujętymi w filmie.

1. Relacje Józefa Piłsudskiego z kobietami – Marią i Aleksandrą.
2. Wybory Piłsudskiego, np. nieuczestniczenie w akcji na placu Grzybowskiem w Warszawie nie oznacza, że Piłsudski nie wspierał akcji PPS.
3. Józef Piłsudski jako „stary” członek PPS wpłynął na przekształcenie jej oddziału bojowego w późniejszy ZWC, który przyczynił się do uwzględnienia polskiej siły w czasie I wojny światowej.

zeskanuj kod QR w celu
obejrzenia filmu instruktażowego

Film „Schodki/Ćwiczenie debatanckie/Podręcznik debat historycznych”

Zasady – SEXI

State – sformułuj twierdzenie, krótkie zdanie z orzeczeniem (2-12 słów), które wyrazi konkluzję rozumowania (unikaj równoważników zdań!). Można je nazwać „nagłówkiem” lub „flagą” argumentu, ponieważ ma ułatwić zrozumienie oraz zapamiętanie treści, o których będzie mowa.

Explain – uzasadnij. Najobszerniejsza część argumentu, uzasadniająca prawdopodobieństwo twierdzenia i jego znaczenie w dyskusji. Każde twierdzenie w debacie musi zostać uzasadnione. Uzasadnienie budujemy, wielokrotnie odpowiadając na pytanie: „Dlaczego”, na dwóch poziomach, aż dojdziemy do twierdzenia, które nie zostanie zakwestionowane przez innych.

Te dwa poziomy to:

1. Prawdopodobieństwo (dlaczego twierdzenie jest prawdziwe?).
2. Znaczenie (dlaczego twierdzenie jest ważne dla rozstrzygnięcia sporu?).

Udowodnienie prawdopodobieństwa i znaczenia argumentu jest jednakowo istotne. Argument prawdopodobny, ale nieistotny w debacie, jest równie nieskuteczny jak argument potencjał – potencjalnie istotny w debacie, ale nieuprawdopodobniony.

Uzasadnienie może zawierać kilkanaście dodatkowych twierdzeń wspierających, ale zawsze powinno wskazywać na prawdopodobieństwo i znaczenie pierwotnego argumentu.

Illustrate – zobrazuj. Przykład, analogia, historia, fakt historyczny lub inny obrazowy przekaz treści argumentu. Powoduje, że abstrakcyjny wywód logiczny staje się namacalny, klarowny i uderza w słuchacza. Same przykłady czy źródła prawie nigdy nie są wystarczające do udowodnienia argumentu, ale mogą znacząco wzmocnić siłę jego oddziaływania.

Fotografia z planu filmowego, fot. Jarosław Sosiński

Warszawa 2019

Koncepcja merytoryczna i opieka metodyczna:

Anna Równy

Autorzy:

**Agnieszka Brzeska-Pająk, Tomasz Kołodziejczyk,
Krzysztof Kornacki, Piotr Kurpiewski, Jolanta Manthey,
Maria Pawlak, Anna Równy, Tomasz Stańczyk**

Redakcja i korekta:

Anetta Radziszewska, Joanna Dzik

Koordynatorzy projektu:

Cezary Kruszewski, Marek Łużyński

Projekt graficzny:

Anna Cieszyńska

Skład i łamanie:

Anna Cieszyńska

Fotografie:

Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku

Wydawca: NEXT FILM

NEXT FILM to spółka należąca do grupy Helios, specjalizująca się w dystrybucji i produkcji filmów polskich. W jej katalogu znajdują się m.in.: „Bogowie”, „Drogówka”, „Disco Polo”, „Kamerdyner”, „Miszmasz czyli Kogel Mogel 3”, „Plan B”, „Po prostu przyjaźń”, „Pokot”, „Powstanie Warszawskie”, „Sztuka kochania. Historia Michaliny Wiśtockiej”, „Underdog” czy „Twój Vincent”.

Fotografia z planu filmowego, fot. Jarosław Sosiński

INFORMACJA O PARTNERACH PROJEKTU

Nowe Horyzonty Edukacji Filmowej to projekt oparty na projekcjach kinowych odbywających się przez cały rok szkolny w ponad 50 miastach w Polsce, realizowany z przekonania o potrzebie kontaktu z dziełem filmowym już od najmłodszych lat. Skierowany jest do uczniów na wszystkich poziomach nauczania – zarówno przedszkolaków, którzy dopiero rozpoczynają przygodę z kinem, jak i wchodzącej w dorosłość młodzieży.

Co roku pojawiają się nowe tytuły. Obudowę dydaktyczną każdego filmu tworzą prelekcje z prezentacjami multimedialnymi, scenariusze lekcji dla nauczycieli oraz analizy psychologiczne, z których mogą skorzystać także rodzice chcący porozmawiać z dziećmi o filmach w domu. Dla najmłodszych przygotowano dodatkowo warsztaty plastyczne.

Materiały tworzone przez filmoznawców, nauczycieli, edukatorów i metodyków edukacji filmowej ułatwiają młodym widzom refleksyjny odbiór sztuki filmowej, dojrzałą analizę i interpretację obejrzanych obrazów, zachęcają do dyskusji, rozwijania swojej wrażliwości, otworzenia się na nowe zjawiska, postawy i problemy.

Organizatorem NHEF jest Dział Edukacji Stowarzyszenia Nowe Horyzonty, który od 2005 r. aktywnie wpływa na kształt edukacji filmowej młodych widzów, prowadząc działania upowszechniające wartościowe kino dla dzieci i młodzieży. NHEF to pierwszy i największy projekt Działu Edukacji. Przygotowywane od kilkunastu lat cykle realizowane są w kinach studyjnych i domach kultury w całej Polsce.

Inną ważną inicjatywą Działu Edukacji SNH jest Festiwal Filmowy „Kino Dzieci”, który w tym roku odbędzie się w dniach 21-29 września w 22 miastach w Polsce. W programie zawarto projekcje 130 filmów, sekcję kina indyjskiego oraz ekranizacje literatury dziecięcej i młodzieżowej. W ramach festiwalu odbywają się również wydarzenia towarzyszące skierowane do rodziców, nauczycieli, edukatorów, rozwijające kompetencje dorosłych nie tylko w zakresie edukacji filmowej, lecz także pedagogiki wychowawczej, psychologii, kulturoznawstwa i innych dziedzin.

Celem Działu Edukacji SNH jest wsparcie nauczycieli, rodziców, animatorów kultury oraz pracowników kin, którzy podobnie postrzegają wartość sztuki filmowej i jej potencjał w edukacji dzieci i młodzieży. Współpraca z instytucjami edukacyjnymi i kulturalnymi jest odpowiedzią na realizowanie treści związanych z edukacją filmową w szkolnych podstawach programowych poprzez projekcje w kinach, misją budzenia w młodych widzach pasji, zainteresowań i poczucia estetyki.

Dział Edukacji Stowarzyszenia Nowe Horyzonty

ul. Zamenhofska 1, 00-153 Warszawa

tel. (22) 530 66 40

www.nhef.pl

Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku mieści się w enklawie historycznej miasta, a w skład kompleksu wchodzi zabytkowy dworek Milusin, Willa Bzów, Drewniak i budynek muzealno-edukacyjny. Dwa najważniejsze obiekty muzeum to rodzinny dom Piłsudskich Milusin oraz nowoczesny budynek, który będzie mieścił wystawę stałą i wystawy czasowe, a także będzie dostosowany do działalności naukowej, edukacyjnej i animacyjnej. Misją muzeum jest wszechstronne ukazanie postaci Józefa Piłsudskiego, przybliżenie idei, wartości i dziedzictwa Marszałka oraz zachęcanie do refleksji na tematy istotne dla współczesnego świata. Muzeum realizuje ogólnopolskie programy obywatelskie i historyczne, tworząc przestrzeń, w której historia i tradycja inspirują do dyskusji, także o teraźniejszych sprawach.

Otwarcie kompleksu muzealnego planowane jest w połowie 2020 roku. Wystawa stała, poświęcona Józefowi Piłsudskiemu, podzielona będzie na pięć chronologicznych galerii: Ziuk, Wiktor, Komendant, Naczelnik i Marszałek, oraz szóstą galerię – Symbol – odnoszącą się do pamięci o Józefie Piłsudskim, pozostawionego przez niego dziedzictwa, a także do istniejących wokół tej postaci mitów i stereotypów. A to wszystko w otulinie lasu, w sąsiedztwie zabytkowego ogrodu rodziny Piłsudskich.

Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku

ul. Oleandrów 5, 05-070 Sulejów

Biuro: ul. Dominikańska 25, 02-738 Warszawa

+48 22 842 04 25

www.muzeumpiłsudski.pl

**nowe
horyzonty
edukacji
filmowej**

**Muzeum
Józefa Piłsudskiego
w Sulejówku**